

El Llibre dels ocells de caça, o Flors de les receptes medicinals per a ocells de caça

Book of hunting birds or Florilegium of medicinal recipes for hunting birds

MARINELA GARCIA SEMPERE
marinela@ua.es

Universitat d'Alacant

Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana

Resum: Edició d'un dels textos de falconeria medievals conservats en català, interessant per l'extensió i per la qualitat de la redacció, amb un vocabulari ric, variat i especialitzat. Està format per la unió de dos tractats diferents i apareix recollit en un extens volum miscel·lani copiat en el segle XV en el qual es recullen, també, altres tractats, de cosmètica femenina, de cuina, etc. Tot i que les fonts del *Llibre dels ocells de caça, o Flors de les receptes medicinals per a ocells de caça* semblen molt abundants, anotem ací l'edició amb la que permet un acarament més evident per la proximitat entre el text llatí i el català, ja que n'és la font directa; es tracta del *De falconibus* de sant Albert el Gran o sant Albert Magne, del qual hi ha una versió parcial entre els folis 122v i 138v del manuscrit.

Paraules clau: edició, tractats de falconeria, edat mitjana, sant Albert el Gran

Abstract: This work focuses in the edition of a medieval falconry text written in Catalan. This is an interesting text because of its length and the quality of its language, with a rich, varied, and specialized vocabulary. It joins two different treatises, copied into a larger 15th-century miscellaneous manuscript, in which other treatises are also collected, such as one on women's cosmetics, another on cooking, etc. Although the sources of the *Llibre dels ocells de caça, o Flors de les receptes medicinals per a ocells de caça* seem very abundant, we annotate the edition with the source allowing a more direct comparison because of the proximity between the Latin and Catalan text; namely, the *De falconibus* by St. Albert the Great, of which there is a partial version in folios 122v to 138v of the manuscript.

Key words: text edition, treatise, falconry, Middle Ages, St. Albert the Great

DATA PRESENTACIÓ: 14/04/2021 ACCEPTACIÓ: 30/04/2021 · PUBLICACIÓ: 01/06/2021

¹ Aquest treball s'inscriu en el marc del Projecte d'investigació subvencionat per la Generalitat Valenciana «La falconeria a la Corona d'Aragó durant la baixa edat mitjana: edició crítica de textos i estudi de documentació arxivística» (AICO/2019/255).

1. Introducció

Aquest treball ofereix l'edició del text de falconeria *Llibre dels ocells de caça*, o *Flors de les receptes medicinals per a ocells de caça* (LOC), conservat en el manuscrit 68 de la Biblioteca Universitària de Barcelona, (f. 108v-150v), i datat en el segle XV. Me'n vaig ocupar fa uns anys (Garcia 2005 i 2005b) per estudiar-ne una de les fonts principals, el *De falconibus* de sant Albert el Gran, per suggerir la possible aparició d'altres fonts, com ara el *De avibus tractatus* d'Adelard de Bath o el *Tractat per l'art de la caça*,² com també per remarcar algunes de les característiques del text i del manuscrit. En aquell moment en vaig transcriure només alguns fragments per complementar el que deia, però ja vaig poder comprovar que l'extensió, la riquesa lingüística, com també el vocabulari d'especialitat que s'hi recullen, justifica amb escreix l'edició completa que ara presente. Des del 1999 he anat publicant tractats catalans de falconeria que encara eren inèdits però no havia tingut oportunitat de publicar el LOC. Aquest monogràfic ha permès que reprenge el treball antic sobre el LOC i que en revise el manuscrit per a l'edició.

El manuscrit 68 és un volum miscel·lani en el qual es recullen obres relacionades principalment amb activitats de les corts nobiliàries, com ara la cura de les aus de caça, dels cavalls i dels gossos, com també la cuina o la cosmètica femenina. El manuscrit ha estat descrit per Miquel (1958), Miralles / Toldrà (2000), Santanach (2003), BITECA (manid 1194) i Querol (2018). El LOC hi apareix esmentat en diferents ocasions, com es pot veure més avall, i de maneres diferents, per això, he optat per mantenir el títol que hi ha en l'índex del foli 8v, que és el que va preferir Miquel Rossell, *Llibre dels ocells de caça*, i que és el nom amb què es coneix tradicionalment el tractat. Però també he afegit l'altre títol *Flors de les receptes medicinals per a ocells de caça*, que es pot deduir pel que es diu al començament del tractat i que és el que fa servir Querol (2018).

Si el manuscrit és un volum miscel·lani, el LOC també és una obra miscel·lània, ja que, després d'una introducció, hi ha una primera part o primer tractat que acaba en el foli 138v de manera brusca i, en el foli següent, comença un segon tractat amb una numeració nova: «Capítol primer. Per falcó costibat de ventre», etc. Al final d'aquest segon tractat hi ha un capítol únic que parla sobre els gossos. Pel que fa al primer tractat, en un dels meus treballs anteriors (Garcia 2005) el vaig dividir en dos blocs, el segon dels quals correspondria als folis 122v-138v, que són els que contenen la traducció parcial de l'obra d'Albert el Gran.³ En efecte, aquesta segona part del primer tractat, tradueix parcialment la secció 40 del llibre XXIII, *De falconibus, asturibus, accipitribus*, del *De Animalibus* d'Albert el Gran, capítols V-XVI i acaba de manera brusca en el capítol XVII sobre el regiment dels falcons, del qual tradueix només les primeres línies.

2 Hi vaig indicar que la successió dels primers nou capítols del llibre d'Adelard de Bath es reproduïx en aquesta obra. A més, vaig transcriure alguns fragments que coincidien amb el *Tractat per l'art de la caça*, en el mateix manuscrit en què hi ha també el *Tractat de cetreria* de Rocabertí.

3 Querol (2018, 1, 378) considera que la divisió en dos blocs no ha de dependre de la font i situa la divisió en el foli 119v, que correspon al capítol «De les nobleses dels falcons i d'altres ocells de rapinya».

Querol (2018) ha estudiat recentment els tractats de falconeria catalans en conjunt, com també ha fet una revisió molt completa de les mostres conservades d'aquest gènere en la tradició romànica i en la no romànica. Pel que fa al LOC, ha detectat nombroses fonts i ha fet una edició comentada en la qual compara cada capítol amb les fonts i les obres del gènere que hi poden tenir relació. També ha inclòs en el text de l'edició títols que no hi eren i ha reconstruït fragments segons la seua lectura de les fonts.

L'edició del text del LOC que presente ací és una edició del text tal com apareix en el manuscrit, anotada amb les variants que presenta la font que es percep més clarament, el *De falconibus* d'Albert el Gran (AG),⁴ que se segueix amb bastant fidelitat ja que n'és la font directa, i amb les notes textuais i explicatives corresponents. He afegit, també, algunes de les notes explicatives que aporta Querol (JQ) en el seu documentat estudi. Tot i que el text pròpiament dit comença en el full 108v, he recollit els altres fragments del manuscrit en què es fa esment del LOC, com també l'índex. Així, al començament del manuscrit llegim (f. 0r) que hi ha recollit un «Tractat dels aucells». Més avant (f. 7r) es torna a fer referència al LOC:

Así comensan los libros de madesines fetes de diverses reseptes que é tretes del *Tresor de Beutat*, segons aquelles he trobades pus nobles e pus aprovades per esperiència d'algunes notables persones e, per ço, en los presents libros intitulats Flos de les dites reseptes, los quals parlan primerament de banys e escubes e paladors d'altres cosses per mundificar les inmundícies del cos de les dones e de la balessa de la cara e d'altres pertides del cos; **après parla de diverses madesines per ocells de cassa**, compost de reseptes provades; e de manescalia de bèsties, compost de reseptes provades fetes per diversos doctores e altres en açò esperts; e de totes maneres de confits de sucre hi de mel; e encara, de totes maneres de potatges de cuinar.

I ja en el f. 8v es presenta el llibre, amb un índex:

[8v] Así comense lo segon **libre, dels alcels de cassa**, qui trachta de diverses madesines, compost de reseptes provades segons apar per los dits capítols sagüens:
Capítol primer. Per falcó costibat de ventrel, com és conegut ne si l vols curar fes la medesina sagüent. En ca. CXXXXIII.⁵
Capítol segon. Per a pentex de ocel. En ca. CXXXXV.
Capítol terç. A grans [9r] qui s fan en la boca dels alcels qui s'apelen garniols. En cartes CXXXXVI.
Capítol quart. Aucel qui age lo cap inflat e lo paledar. En ca. CXXXXVII.
Capítol Vè. Per cascadura de ocel. En ca.
Capítol VIè. Si vols tanir sans l'aucel tot l'any, fes so qui s saguex miyant abril, ans que l metes en muda. En ca.
Capítol VIIè. Per⁶ baxar falcó. En cartes.

⁴Per al text de l'obra de sant Albert el Gran he seguit l'edició de Stadler (1916-20). També he fet servir algunes indicacions de l'estudi de Smets (2010), amb qui vaig tenir ocasió de parlar en diferents ocasions d'aquesta obra catalana (ibid. p. 55).

⁵ En ca.] Deu voler dir 'en cartes' perquè apareix així desenvolupat en alguns capítols. És a dir, es refereix al número del foli en què apareix el capítol, i aquest número està afegit, quan hi apareix, amb una tinta diferent, deu ser una altra mà.

⁶ Per] pe ms.

- Capítol VIIIè. Per porets. En cartes.
Capítol VIIIè. A tota trencadura de dit e de mà o de cama de falcó o tot altre ocel. En ca.
Capítol Xè. Per falcó o altre ocel qui no pugua gitar la gorga ne la pugua pessar. En ca.
Capítol XIè. Per passar bé los pasts a falcó o altre ocel. En ca.
Capítol XIIè. Per ocel malalt. En ca.
Capítol XIIIè. Per alcel que om no sap quina malaltia à. En ca.
Capítol XIIIè. Per alcel qui à fàstich e no pot menjar. En ca.
Capítol XVè. Per aucel qui à pepida, e és malaltia qui dóna tost la mort. En ca.
Capítol XVIè. A dolor de cap de ocel qui comens als uls. En ca.
Capítol XVIIè. Conexensa de l'alcel com à febre. En cartes.
Capítol XVIIIè. A lubrifoli, so és, aucel qui no pot volar axí com à acostumat. En cartes.
Capítol XVIIIè. Conexensa com l'aucel à mal en la vaxigua.
Capítol XXè. A mal de ulls. En cartes.
Capítol XXIè. Aucel qui git sanch. En ca.
Capítol XXIIè. Aucel qui age pedre. En ca.
Capítol XXIIIè. Altre madesina milor de mal de pedre. En ca. [9v]
Capítol XXIIIè. Aucel qui age poys. En ca.
Capítol XXVè. Per aucel qui age poys, altre manera. En ca.
Capítol XXVIè. Alcel qui à cuchs e amagesca. En cartes.
Capítol XXVIIè. A conexense de alcel qui à mal d'escuma. En ca.
Capítol XXVIIIè. A tota malaltia que alcel age als uls, especial en la lil la blanca. En ca.
Capítol XXVIIIè. Per porets de ocel. En ca.
Capítol XXXè. A pentax de ocel. En ca.
Capítol XXXIè. Aucel qui tengua sanch en la gorga. En ca.
Capítol XXXIIè. A sobròs de ocell. En ca.
Capítol XXXIIIè. A fer mudar tost ocell. En ca.
Capítol XXXIIIè. Aucel qui no pusque ben pesar la vianda. En ca.
Capítol XXXVè. Aucel qui git la cran. En ca.
Capítol XXXVIè. Aucel qui té plomada o curayl vella en la gorga. En cartes
Capítol XXXVIIè. Aucel qui té cran al matí e no la pot pessar. En ca.
Capítol XXXVIIIè. Per porets de ocel. En ca.
Capítol XXXVIII è. Per aucel qui no puxa engrexar. En ca.
Capítol XXXX è. Aucel qui à dolor en valessa. En cartes.
Así comensen les medesines dels estors:
Capítol XXXXI è. Astor qui aurà sanch. En ca. CLI.
Capítol XXXXIIè. Astor qui no vulla menjar, En ca.
Capítol XXXXIIIè. Astor qui és malalt. En ca.
Capítol XXXXIIIè. Conexensa com l'astor à mal en la vaxigua. En ca.
Capítol XXXXVè. Astor qui à febre, la conexensa. En cartes. [10r]
Capítol XXXXVIè. Astor qui no pot mudar. En cartes.
Capítol XXXXVIIè. Astor a qui caen les plomes per tinya. En ca.
Capítol XXXXVIIIè. Astor qui à totes les plomes e no pot volar axí com sol. En ca.
Capítol XXXXVIIIè. Aucel qui à dolor en lo cap. En cartes.
Capítol Lè. Porgua a tot ocell. En ca.
Capítol LIè. Alcel qui sia acolorat.⁷ En ca.
Capítol LIIè. Aucel qui à gorniols en la boca. En cartes.
Así comensen les medesines dels espervers.

⁷ *acolorat*] deu voler dir *acolorat*.

Marinela Garcia Sempere. El *Llibre dels ocells de caça*, o *Flors de les receptes medicinals per a ocells de caça*

Capítol LIIIè. Esperver enreumesat. En ca. CLIII.
Capítol LIIIè. Altre manera per esperver enreumesat. En ca. CLIII.
Capítol LVè. Altre menera per esperver enreumasat. En ca.
Capítol LVIè. Aucel qui à gelosia. En ca.
Capítol LVIIè. La conexense dels falcons. En cartes.
Capítol LVIIIè. A fer mudar ocel. En ca.
Capítol LVIIIè. Per tanir ocel sa. En ca.
Capítol LXè. Per desinflar mà de falcó o estrènyer. En ca.
Capítol LXIè. Asperver qui à porets. En ca.
Así comensan les madesines dels cans de casa:
Capítol LXIIè. Per ronya⁸ de cans. En ca. CLV.

El text del LOC comença en el f. 108v. En l'edició seguim les normes de transcripció que hem fet servir en la resta de textos del monogràfic i que corresponen, en general, a les utilitzades en l'editorial *Els nostres clàssics*.

⁸ ronya] roya ms.

Bibliografia

- BITECA: *Bibliografia de Textos Antics Catalans, Valencians i Balears*. Compiled by Vicenç Beltran, Gemma Avenoza, Lourdes Soriano, Beatrice Concheff. Disponible en: <http://sunsite3.berkeley.edu/PhiloBiblon/BITECA/1897.html> [fecha de consulta: 7 d'abril de 2021].
- Ferragud, C. / Olmos de León, R. M. / Bataller, V. (2021) «Galiana: història d'un facó». *Scripta*, 17, pp. 413-481.
- Garcia, M. (1999) *La versió catalana medieval dels tractats de falconeria Dancus rex i Guillelmus falconarius*, Alacant, Servei de Publicacions de la Universitat d'Alacant.
- Garcia, M. (2005) «El *Llibre dels ocells de caça*: una recopilación de saber cetrero del siglo XV», *Los libros de caza*, ed. De José Manuel Fradejas Rueda, Tordesillas, Instituto de Estudios Iberoamericanos y Portugal, Seminario de Filología Medieval, Universidad de Valladolid, p. 55-68.
- Garcia, M. (2005b) «El *Llibre dels ocells de caça*. Aproximació a un tractat de falconeria del segle XV», *Actes del X Congrés Internacional de l'Associació Hispànica de Literatura Medieval*, edició a cura de R. Alemany / J. L. Martos / J. M. Manzanaro, Alacant, Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana, "Symposia Philologica", 10, II, p. 777-791.
- Miquel, F. (1958) *Inventario General de Manuscritos de la Biblioteca Universitaria de Barcelona*, I. Madrid: Direcciones Generales de Enseñanza Universitaria y de Archivos y Bibliotecas, Servicio de Publicaciones de la Junta Técnica, 1958-1969. - 4 v., p. 71-77.
- Miralles, E. / Toldrà, M. (2000) *Repertori de manuscrits catalans (1474-1620)*, II.1, Barcelona, Biblioteca Pública Episcopal i Biblioteca de la Universitat, Direcció d'Eulàlia Duran. Barcelona, Institut d'Estudis Catalans.
- Querol, J. (2018) *L'art de la falconeria a la Corona d'Aragó durant la baixa edat mitjana: edició i estudi dels tractats escrits en català*, tesi doctoral llegida el 14 de novembre de 2018 . <http://hdl.handle.net/10803/666811>.
- Santanach, J. (ed.) (2003) *Llibre de totes maneres de confits*, Barcelona, Barcino, editat conjuntament amb el *Llibre de sent soví*, a càrrec de Rudolf Grewe.
- Smets, A. (2010) *Des faucons. Édition et étude des quatre traductions en moyen français du 'De falconibus' d'Albert le Grand*, Lormaye, Jacques Laget, Librairie des Arts et Métiers-Editions.
- Stadler, H. (ed.) (1916) Albertus Magnus *De Animalibus Libri XXVI nach der Cölner Urschrift*. Erster Band. Buch I-XII enthaltend. (Beiträge zur Geschichte der Philosophie des Mittelalters XV). Münster i. W. : Aschendorffschen Verlagsbuchhandlung. XXVI, p. 1-892.
- Stadler, H. (ed.) (1920) Albertus Magnus *De Animalibus Libri XXVI nach der Cölner Urschrift*, zweiter band, buch XIII-XXVI enthaltend. (Beiträge zur Geschichte der Philosophie des Mittelalters XVI). Münster i. W. : Aschendorffschen Verlagsbuchhandlung, XXI, p. 893-1664.

2. Edició del *Llibre dels ocells de caça* o *Flors de les reseptes medicinals per a ocells de caça*

2.1 Normes d'edició

- a) Seguim com a norma general els criteris d'edició de la col·lecció «Els Nostres Clàssics» de l'editorial Barcino.
- b) Regularitzem l'ús de les grafies u/v, i/j, c/ç. Reproduïm com a c totes les ç amb valor alveolar, i com a ç totes les c que apareixen davant de les vocals a, o i u, en la majoria de casos per falta del traç corresponent.
- c) No marquem el desenvolupament de les abreviatures.
- d) Hem reduït sempre les grafies dobles, tant les etimològiques com les no etimològiques si responen només a un únic fonema.
- e) Regularitzem la grafia de la nasal palatal nny, yn o nyn > ny.
- f) L'accentuació adoptada correspon al timbre vocàlic propi de la variant oriental, zona d'on segurament prové el manuscrit. Usem l'accent diacrític en els casos que indica la normativa actual i, excepcionalment, en altres mots que poden prestar-se a confusió com: àls (altre), là, llà (allà), sí (així), à, é i ém (haver), té (tenir), péra/péres (pedra/pedres), més (participi de metre), etc.
- g) Seguim els criteris actuals pel que fa a puntuació, separació de paraules, majúscules i minúscules, apòstrof, guionet, accent i dièresi.
- h) Emprem la dièresi damunt la y en mots com aÿna, constituÿdes. En prescindim en els casos de paraules amb h antihàtica com trihumfo, jahia, traduhit, etc., també les formes verbals de l'imperfet d'indicatiu com deÿa, feïa, hoÿa etc.
- i) Representem amb un punt volat la pèrdua d'una vocal en una aglutinació quan no s'hi pot utilitzar l'apòstrof: que s, vostr 'apetit, etc.
- j) Pel que fa a la numeració de les pàgines, apareix entre claudàtors la xifra de la pàgina acompanyada de r (recto) o v (verso).
- k) Transcrivim com a un/una, dos/dues, tres/terça les xifres romanes i, ia, ii, iia, iii, iiia.
- l) Recollim en les notes a peu de pàgina les particularitats següents que presenta el manuscrit:
 - Indiquem els casos de mots que cal ometre (e de] de), mots ratllats (per] de per) i mots interlineats (mare {sua}] mare sua). També corregim errors (reastràs] restaràs).
 - Incloem també en les notes algunes recomanacions per a determinades lectures (belles] Llegiu 'balles').

2.2 Edició

[*Llibre dels ocells de caça o Flors de les reseptes medicinals per a ocells de caça*]⁹

[108v] Pus avem perlat dels cavals e de les mules, nesessari és que perlem dels aucells de cassa. E de aquells yo us fassa algun servisi del present libre, lo qual vos he conpost de diverses reseptes que són medesinals per aucells de cassa, segons aquelles é trobades pus nobles e pus aprovades per esperiència de algunes notables persones. E per so, en lo present libre, intitulat *Flors de les dites reseptes*, lo qual libre, senyors de gentils òmens ho de qualsevuylla estament, no us he presomit fer crear que aquel ayats al present nesessari per esmenar vostres gentilleses e en aquelles prou saber, com d'aquelles vos aya Déu prou bestantment dodats entre los altres gentils òmens qui de semblants gràcies se poden alegrar; mas aquest vos he fet e compost per tal que, per alguns accidents qui s'esdevenen en los dits aucells, desminuins les dites gràcies, vos poguéssets de aquells¹⁰ servir e hajudar.¹¹

[109r] De vostres gentilleses soplicants las vostres benignitats, senyors, que prengau¹² mon servisi en grat, no segons que la sua valor marex,¹³ mas segons la bona afecció e volentat ab què lo dit servisi vos és per mi fet. E per tant com en lo dit *Tresor* d'on és la present composició treta, dels ocells és feta menció de diverses madasines, compost de reseptes provades e d'altres cosses per mundificar¹⁴ e sanar e gorir los alcels, e los¹⁵ nodriments de aquells, e coneguen e¹⁶ sàpien les natures d'èls, e que sàpien conèixer lo comensament de les malalties dels dits ocells; e vosaltros, yo crech que ya ayats e sapiats ya la manera de les medesines qui són medesinals per algunes cosses que són nesessàries de saber e ésser fet als dits alcels, segons que trobarets per les reseptes presents.

E, primerament, trectarem dels espervers.

9 Sobre el títol de l'obra vegeu Garcia (2005 i 2005b), Santanach (2003) i Querol (2018, 373-374). Per a la transcripció del text he comptat amb l'ajuda d'Antoni Mas, que ha revisat el text i ha fet algunes esmenes.

10 *aquells*] *aquell* ms.

11 *hajudar*] *hajudar de vostres* ms.

12 *prengau* es pot llegir *prenguen*, hi ha una correcció en el mot que no s'entén bé.

13 *Podria* llegir-se també *marey* perquè la grafia de la x i la de la y són molt semblants en el manuscrit.

14 *mundificar*, 'netejar, purificar'.

15 *los*] *lo* ms.

16 *e*] *he* ms.

Covinent cosa [és] que ls nodriments¹⁷ dels espervers coneguen e sàpien les natures dels aucels. E que sàpien conèixer lo comensament de les malalties dels aucels per¹⁸ so que¹⁹ mils pot hom al comensament donar consell que no fa com la malaltia és encarnada. Encara cové que ls nodridors²⁰ dels aucels sien hòmens tenprats, sostinents, e no sien jutyardors [109v] ne enbriachs ne necligens. Encara cové que sien hòmens que s sàpien donar grat, que no fassen volar descovinent hora. Encara que no sien hòmens sutzes he lo alè no li puda ne vaya volentés a les putanes. Si asò era, l'esperver no és fet panyós²¹ e temorós.

Deu encara procurar covinentesa de loch e de cel la on lo deu hom nodrir, com no és neguna cosa que tant ajut a llur natura com és soptil he nèdeu, he enasí²² soptil él deu ésser nodrit. Deu-se hom encara guardar que hom no meta l'esperver en casa hon haya soztura ne pudor. Ne, en lo²³ mes de hoctumne que om verema, no pos l'esperver en loch on l'ardor ne la pudor del boliment del vi no l puxa tocar, com yo n'é vist per semblant cossa morir. Encara diu hom que, si alguna fembra té les faldes levades he mostre a l'esperver la sua natura, tantost mor. E yo é n demanades algunes fembres, que m'an dit que ver és.

Deu ésser l'esperver past axí com de polets poch denant tots los altres de passarells; ho de cor de moltó. Deu-lo hom, enperò, gardar de carn de moltó, que no ls ne don hom dementre que són malalts. Emperò, si li'n dona hom, trasque'n los nirvis. Guardaràs [110r] que en sanitat ne en destremprament²⁴ no li dona hom carn de bou ne de vaca ne de porc. E, si dar-li-n'as, dona-li'n de mascle que sia de un any; mas no li donasses nengun temps carn de truya, com sempre lo aucuria, que carn de vadella li valria més.

Devets saber que ls espervers deuen ésser nodrits delicadament, e mayorment al comensament, que li donaràs les crans²⁵ capolades;²⁶ he dona-li sovín a menjar com, si no u fas al comensament, per ventura defeliria a les plomes qui corrompen e destrohexen. E comensa que hom li fasa paella

17 *nodriments*] *nodridors* JQ.

18 *per*] *prer* ms.

19 *que*] *quom* ms.

20 *nodridors*] *nodriments* ms.

21 *panyós*, 'que té pany o tel'.

22 *enasí*, 'enaixí'.

23 *lo* corregit sobre un altre terme.

24 *destremprament*, 'indisposició'.

25 *crans*, llegiu *carns*. En diferents ocasions el manuscrit dona *cran* o *crans* i sempre es llig en el mateix sentit.

26 *capolar*, 'tallar a trossets petits'.

faytisca²⁷ en què hom li cogua los hous, com són destremprats covinentment los nodrex hom per so com són assats sans. E aperella hom los hous enaxí que sien cuyts en la dita paella²⁸ en let ho en aygua. Si, per vantura, en aquesta manera l'esperver no 'ls volia, mesclaràs ab los hous ensemps un poc de sanch per guissa que vermelleg un poch.

Bona cossa és als espervers novels, com hom los met en muda, que sien alleuyats²⁹ en cassa, on puxen estar con se volen a la onbra –he encara als falcons e als astors–, he [110v] quant se volen al sol, com lo sol val a confortar les coses naturals e nodrex les plomes qui crexen. E sovén li deu hom possar aygua en què s banyen. E deu-se hom gardar que no 'l git de la muda entrò sia ben curat e bé³⁰ axut. E sàpies que, estant en la perxa, més són curats e adelitats, enperò mior cosa és que en la cura feta segons que dit és, sia mudat en la muda, e n val més.

E manifest és que perfetament és mudat com totes les penes de la coha són egualades; hon, con aquest senyal veuràs, encara fa estar aquell per VIII jorns en la muda, per alò que les penes sien pus fermes e pus dures.

E, quant aquel trauràs de la muda, per so que les penes sien pus fermes, fer-li-as gits³¹ que no sien trop curts ne trop larchs. E no sien fets de cuyr dur perquè no li puxen mal fer. Puys, posa-li la lingua³² axí com te sia semblant. E, com aquell volràs fer venir a lloura envers tèrcia, garde't que envers lo vespre no li ages feta massa gran gorga. E, com aquell covinentment auràs fermat e los gits li auràs messos, tindràs aquel sovén molt e moltes vegades [al puny]³³ tro gran nit. E, puys, possar-l'as en la perxa, no massa breu fermat, [111r] domdant e assuauyant tro que bé hi sia acostumat d'estar. E, com lo tindràs en la mà, mena suaument la mà dreta denant ell, adés adés de la una part, adés de l'altra. E, ab una vergua, les ales li tocaràs e la coha, e covinentment les li adoberàs.

E són alguns qui no l'afayten a venir a la mà tro que sien ben domdats³⁴ en alguna presó per so que no li puxa seguir algun greuge a l'ocell o alguna mala costuma. Mas, finalment, pus que l'auràs afaytat, que 'l feràs volar; pus que auràs feta alcuna presó d'aucell, si 'l comensa de plomar, lexe'l plomar a la sua volentat, e acostant a l'esperver poc ha poch, e toqua'l e prin-lo mastrívolment e ginyosa, ciulant ab lo tifel ho ab la boca com a fer fa per tal que no se'n fassa farèstech. E, despuys

27 *faytisca*, 'fet a posta'.

28 *paella*] *poella* ms. amb la *o* interliniada.

29 *allenyats*] o *allenxats*.

30 *bé* interliniat.

31 *git*, 'corretja que els caçadors fermaven a les cames de les aus de presa'.

32 *longa*, 'corretja amb què es fermaven els ocells de caça'.

33 *al puny*] om. ms. seguim JQ.

34 segons JQ hi mancaria un fragment: *I l'esperver sigui ben dombdat abans que afaitat. I no tinguis pressa en afaitar l'esperver.*

que aurà past a sa voluntat, segurament lo poràs tocar, emperò deu hom gardar que aquel dia no l'lex hom volar.

Capítol primer. Qui parla de l'esperver enreumasat³⁵

Com l'esperver és enraumasat e encadernat,³⁶ bo és que hom li don carn de ca fresca si fer-se pot, si no, carn de moltó fresca e sadola-[111v]ment dels renyons, enaxí que en dos ho en tres trosos pos hom sengles grans de pebre.

E val encara més a la dita³⁷ malaltia si l'enbolques entre dos trossos de pa fresch en aquesta manera: tu auràs algun drap de li primerament possat per tot lo cors e puys lo pa. Encara més, val que mulles un drap de li en vi tèbeu e que l'ne enbolchs. E, com lo auràs axí enbolcat e escalfat, fe tres píncoles en manera de una grossa fava de pebre e de sal e de mantegua. E prin-ne la un e possa-la-li en lo sobirà paladar, e puys fe-li tenir la boca closa, enaxí en guisa que puxa covinentment respirar, e que no puxa la píncola anglotir ne la puxa gitar. Puys posa e met una ploma a le un anaril, e covinentment gita-li'n la reuma. E la dita cossa matexa fe puys a la altre anaril. E puys feu³⁸ reposar un poc. E, enaprés, dona-li algun past confortívol. E fes assò entrò sus que sia sa.

Encara li pot hom fer altra medesina bona,³⁹ jatsia que om no s'peneda que l'bany ho hunt l'esperver en la fenta de l'infant mascle qui mam ho sia aletat; e, si menyava de la femna de l'infant encamarada en alguna carn, valria-li⁴⁰ molt. [112r]

Encara catariç⁴¹ al⁴² picat e destrempat ab vi per les narils aquel li mit. E lexar-l'as estar per tot un dia en loch escur. Encara hi val carn de porc nerviós, axí com loc prop lo brahó, dona-li'n un poch; puys, poràs-lo péxer de carn tendre. Encara hi val: mit-li such de ruda⁴³ per les narils, e per tot aquel dia no li dons res a menyar.

35 *reuma*, 'fluxió d'humor en alguna part del cos'.

36 *encadernat*, 'refredat'.

37 *dita*] *dita bobra* ms.

38 *feu*] o potser *fe-u*.

39 *bona*] *altra bona* ms.

40 *valria-li*] *volriali* ms.

41 *catariç*] terme de difícil lectura. JQ proposa *catarn*.

42 *a*] *all* segons JQ.

43 *ruda*, 'planta rutàcia de l'espècie *Ruta graveolens*'.

Capítol segon. Qui parla de duranyons ho infladures en la boca

Duranyons ho infladures, alsunes són senyals que són sechs, alsuns madurs. Si lo esperver à infladures seques, prin una gran pell e enbolca-lo-y; puys, suaument, obri-li la boca, e la infladura seca li rau; ho, si és de fora, tranca-la-li. E, asò fet, aquesta cossa li posa: pebre bé picat, vesch d'arbre, sal he mantega. He d'esò sia fet engüent, he sian-li'n untat aquel loch. E, si la infladura hés homida, prin aygua e mel he vi per agual, sengles poch, he sia mesclat. Aprés, prin una teula ben calda he calfa-ho tot sobre la teula. E, de la mel que y regualerà per la teula calenta, per la [112v] boca li gitaràs, destil lant e degotant. E, asò fet, tanca-li⁴⁴ la boca, e mit-li una ploma per la naril, enaxí que li'n gits la malaltia ensemps ab aquella licor. E fe⁴⁵ asò de tres en tres dies fins que sia guarit.

Si l'asperver à closes les anarils, mit-li lo cap en aygua tèbeha, puys feu tirar en carn on aya nirvis, he axí guarrà. Aquesta és la general manera del cap que⁴⁶ sobre les narils, là hon les venes se ajusten, e ajusta-li bé la un⁴⁷ ab lo altra, axí que no s pusca fer mal. E, quant asò serà fet, cascuna nuyt, sots una caldera, sol un poc calfada quax tèbeha, lo mit. Emperò, posa sots la caldera pedres hon estiga, per so que no toch en terra, he guarà.

Ítem, a porguar lo cap val que li frec om lo peledar ab sàlvia e que li'n faces tirar ab la carn.

Encara a porguar lo cap val que prengues pregunta en canditat de una fava, e calfa-la axí que s puxa⁴⁸ tenir al peladar. E prin alguns grans de stafisiagre he de pebre, enaxí que sien los dits grans un poch trencats, en guisa que s tenguen a la pagunta. E, de tot asò fes en gissa que li comprega los enarils. E, puys, fes estar l'esperver a la [113r] raya del sol, fes⁴⁹ que de aquella fluhitat⁵⁰ sia purgat. Enaprés, de past covinent poràs péxer d'aquí anant tot esperver.

Capítol III. Per esperver que git la carn per la boca

Asperver que git la carn per la boca, don-li hom per lo matí a boura aygua. Puys, fes-lo dejunar e no li dons res a menyar tro al vespre. E, lavors, pex-lo de passarels o pàssares⁵¹ ho de perdius poques ho d'altros ocells.

44 *tanca-li*] *tanca-ta-li* ms.

45 *fē*] a fe *ffet* ms.

46 JQ afig: *segueix: cou-lo*

47 JO afig: *peu*.

48 *puxa*] es pot llegir també *puya*.

49 *fes*] *fins* JQ.

50 *fluhitat*, 'superfluïtat'.

51 *pàssera*, 'ocell de la família dels túrdids, espècie *Monticola cyaneus*, de color blavós o negrenc per damunt i rossenc per sota, que habita a llocs alts de roques, campanars i edificis ruïnosos, i s'alimenta d'insectes, especialment d'abelles'

Capítol III. Altra manera per esperver que git la carn

Asperver que git la carn per la boca, val que la carn de què l' deuràs péxer metes en aygua bulent quax enessant, e que l' ne pesqua hom. Encara val en assò que hom mull ho unta la carn en such de trifoli.⁵² Mas, emperò, so diu lo mestre de aquesta art, que en Alamaya hohí dir a son frare un provament que no fall, e avia'l provat contra gitament de carn: que prenga hom d'una molsa qui 's fa en la cresta de una co-[113v]so antiga ho de aquella qui és en algunes pedres on ha pessada e passa aygua d'algun riu. E prin aquella e trenca-la ben manut; e, puys, que la reprema règeament e fort. E, asò fet, meta hom aquel such colat en un vaxell nèdeu; e, puys, fa hom estar la carn de què hom deu péxer l'esperver per una nit en aquel such tèbeu. Encara li dix son frare que, si arrancava hom la cuxa a la gualina, axí calda la n'untava hom d'aquel such, que val aytant com si estava tota la nit.

Capítol V. Si l'esperver à pantex

Así direm de la malaltia dels pits, e direm primerament del polsar. E contra asò val que per lo matí li dons limadura d'aram he pólvora d'orpiment⁵³ en cor de colom ho de polla. E dic determenadament que, si d'alguna malaltia te desesperes de l'esperver, que li dons let de tartuga.

E guarda que, si l'esperver és gras ni ha poys, no li nou. E si l'esperver és magre e ha poys, unta-li de such d'ezzens les plomes, e fe'l estar al sol. Encara fes-li perxe d'un arbre que hom apella sahuç, e sie'n pertida l'ascorxa he estiga en aquella, he guarrà dels pols.

Encara més, a alciure poys val que prengua [114r] om grex de gualines he mesclat ab argentviu. E, puys, unte'n hom un fil de lana, he liga-lo-y hom en lo coll hi en les ales, e unta-lo hom covinentment d'asò prop lo bech, e morran.

Encara més, a alciura poys val: prin femna de cabres e fe'n pólvora ab such de mandrastre⁵⁴ destremprat, e la⁵⁵ carn frescha de què l' deus péxer li'n mulla en asò, he garrà. Alguns unten la carn que deu menyar en grex d'oques e de gualines per auciare los poys.

Encara més, val per alciure poys destemprament d'orpiment picat ab aygua, he unta-li primerament les promes⁵⁶ totes. Enaxí ho feya mestre Joan Alamany a Bolunya a son esperver. E lo mestre aquest demané-li si l'orprimment destruia les penes, e respòs-li que no. Encara los de ultramar fan assò als falcons e als espervers, e con bé són axí untats, semblen⁵⁷ de color groga per rahó de l'horpiment.

52 *trifoli*, 'trèvol'.

53 *orpiment*, 'trisulfur d'arsènic, de color groc de llimona, molt tòxic'.

54 *mandrastre*, 'mendastre, menta borda'.

55 *e la*] Repetit ms.

56 *promes*] llegiu 'plomes'.

57 *semblen*] *semble* ms.

Encara més, val per matar poys: prin pebre e orpiment he pica-ho bé. Puys d'asò, tu lo salpica entre les plomes, que sien ruxades ab aygua, ho ab aygua-ros, que dien que més val. E, puys, en una tovallola blanca, enbolique'l, e tin-lo axí una estona e veurets tots los poys en la tovallola, axí que s'hixen d'ell per sa gran cuxor he forsor de la madacina.

Capítol vi. Si l'esperver à tinyes, e alguns ho apellen formiga [114v]

Si l'esperver à tinyes —ho per alguns és apellat formiga—, unta'l ab mel, puys gite-y pólvora de adramén,⁵⁸ escorxa⁵⁹ de frexe⁶⁰ e pólvora d'exens e desa'l bé bullit en vinagre, e unta-li lo loch de les tinyes, e da-li de la roge⁶¹ e de la peradella.⁶²

Ítem, si les penes rohen tinyes, val carn d'ase cuyta en sanch de hom. E, axí matex, val carn de boch messa en vinagre, e que li'n do hom. E unta-li hom la carn e l past⁶³ ab such d'una erba a qui diu hom barba jovis⁶⁴. Encara val per tinyas: unta-li tot lo cors de such de castar⁶⁵ un poch tèbeu, e, en aquell matex such, lo past de l'aucel unta. Encara se fa molt nobla unguent qui és bo en asò del such del fanoll e de sofre e d'ergentviu contre les tinyes.

Capítol vii. Qui parla con l'asperver à una malaltia qui s'apella falera

Alguns dien que falera no s pot curar, e aquels qui ho dien no saben fer depertiment entre roptura e trancament. E falera com ruptura no és curable. Felera, emperò, segons aquest mestre, se pot curar. He és dita falera del faell, com la còlera⁶⁶ roga lavors abunda e per tot lo cors és escampada, en tant que l bech e les cames e los peus desco-[115r]loren. E és senyal d'asò que l'esperver és pus forihós e pus hirat que no sol.

A la qual malaltia fa hom aytal cura: prin una erba qui nex en alguns pochis rius, la qual alguns apellen helechtrom, los altres, botich,⁶⁷ e los englesos la apellen en lur lengatge 'negre erba'. E fa

58 *adrament*, 'tinta'.

59 *escorxa*] <*i natró*> e *scorxa* JQ.

60 *frexe*] *frege* <*e moriran*. E> JQ.

61 *de la roge*] <*pólvora de l'arrel de la roge*> JQ. Roge, roja, 'planta rubiàcia del gènere *Rubia*'.

62 *paradella*, 'herba de la família de les poligonàcies de diferents espècies del gènere *Rumex*'.

63 *hom la carn e l past*] *el past* JQ.

64 *barbajonis*, 'planta lleguminosa'.

65 *castar*] *cascall* JQ.

66 *còlera*] *cobera* ms. *còlera* JQ.

67 *botiç*] *boric* JQ.

lo ram quadrat⁶⁸ e les fulles són semblans a grans⁶⁹ d'ortigues, e fan-se al cap de la erba uns grans quax a raïms. Hon, anans que hom li'n do a menyar a l'esperver qui ha aquesta malaltia, unta la carn ab lo such de la dita erba e da-li'n.

Capítol VIII. Qui parla com l'asperver à febra ni com és conegut

Lo esperver és conegut que à febra com tanca los ulls sobre la perxa ne dorm, e fa lo cap inflat. E fa los hom aytall cura: que l banya hom en caldo on aya cuyta grua.

Ítem, trau such⁷⁰ de una erba qui s'epella grumell,⁷¹ he unta-li la carn que li deràs. Ítem, de la sament de la dita erba faràs pólvora, la qual mescla ab la carn que li deràs. Ítem, unta la carn ab such de juyuert, he guarà.

Con és constibat, so és, que no pot esmirlar, [115v] da-li ab lo past fel de guall ho caragols blanchs a menyar.

Ítem, com esmirra massa sovén, axí com aquells qui an desentiri, cou hom la malva major⁷² ab grex de porch fresch,⁷³ e d'asò un poc ab una cullera⁷⁴ per la boca li gita tebet.

Ítem, en asò prin aytant com la quarta part de una amella⁷⁵ de escamoneya e de comí atretant, e pica-ho ab tant de porch gras, he dona-li'n, e guarrà. E, si per aventura no pot asò retanir, mescla-ho bé ab clara d'ou e mit-lo-y per la boca.

Encara contra esmirrar, prin les fulles de una erba qui à nom jusquiama, e da-li a beura del such.

Encara, per aquests senyals conixeràs la febra als aucells: primerament, que li pengen les ales e té lo cap bax en eli,⁷⁶ e pren lo past ab fàstig, ho a vagades golossament; e que s'esdevie⁷⁷ en si matex malament; a veguades tremola, donchs, así demostra.⁷⁸

68 *quadrat*] *quadrat* <com a rama> JQ.

69 *grans*] *gras* ms.

70 *trau such*] <si té pedre,> *trau such* JQ.

71 *grumell*, 'nom de certa herba'.

72 *malva major*] *malva* <i la> *la saturiga* JQ.

73 *fresch*] *fresch* <i amb aigua> JQ.

74 *ab una cullera*] <quan sigui cuit de manera òptima,> *ab una cullera* JQ.

75 *amella*] *malla* JQ.

76 *en eli*, 'a punt de desmaiar-se o de morir'.

77 *se sdevie*] *se n'esvie* JQ.

78 *demostra*] *demostra* <semblant de fret> JQ.

Cura contra la febra: que li deràs carn de galina untada ab such de artimisia dues vaguades ho tres. Encara val a la febra que lichts la un peu de l'esperver bé estret, e parrax una vena, he sagna'l en aquella dues vagades covinentment.

Ítem, prin alò qui és entre l'escorxe d'un arbre, qui à nom gunyiperi,⁷⁹ e puys fe'n pólvora e da-li'n a x vegades, enaxí que li'n dons la un dia e no l'altre.[116r]

Capítol viii. Per alsel qui a puhagre⁸⁰

A curar puhagra, prin escorxa de frexa e de pomer e de naronya.⁸¹ Puys, couràs aquests tant en aygua fins que sia espès, axí com a tinta, e lexe-ho refredar. Pux, enadex-i un poc de sagí⁸² vell. E, asò fet, prin l'esperver e unta-li les mans e les cames, ell estant en una losa, molt que sia untat de asò damunt dit.

Ítem més, una altra cura que aguí de un fill de cavaller qui axí curava en cassa del rey: que prenia les nous verdes e trehe'n lo such he mesclave'l ab altra tant de vinagra, e d'aquel untava-li les mans. E, si à porets, emperò, que n sien trets. E, si era que tots los peus agués inflats, asò los li estreny.

Capítol x.. Com l'aspver à fàstich e sequetat

Si l'esperver à fàstich e sequetat, pren hom un hou debatut he cou-lo en una pella⁸³ nèdeha ab let de cabres. E, com lo couràs, guarda'l de fum; puys, dóna-li a menyar. E, si bé lo fa esmirllar, de mantinent d'asò serà deliure sens dupta. [116v]

Capítol xi. Si l'esperver à tinya que li destrouexen les penes

Si l'esperver à tinya, so és, que li destrouexen les penes, mit una gota de bàsem en lo forat de la pena. E sàpies que per asò les tinyes són destrouides e mortes, e n aquel loch nouvelles penes exiran. E, si lo forat on deu axir la pena és tencat, hobre hom aquell covinentment ab un grafi⁸⁴ d'argent

79 *genebre*, 'arbust de la família de les cupressàcies, espècie *Juniperus communis*, molt ramós, de fulles linears punxants i més llargues que el fruit, que és axil lar, globós, de color blau fosc i cobert d'una pols blanquinosa'.

80 *poagre*, 'gota dels peus'.

81 *de naronya*] <de roure novell i de> *garanyoner* JQ.

82 *sagí*] *sabó* JQ.

83 *pella*] deu ser *paella*.

84 *grafi*, 'punxó'.

que sia calent. Puys, pren hom una osqueta de fus⁸⁵ ho una cossa largueta semblant a fus ho de gra de forment, axí que puxa entrar per aquel foradell, e tengua-ho entre aquella pena con deya créxer. Emperò, si hi met hom per lo cudell⁸⁶ per on deu axir la ploma una caleta⁸⁷ de mel cuyta a la forma damunt dita, hi val més.

Capítol XII. Qui parla que si s'esperver pert alguna unglà

Si l'esperver pert alguna unglà, ab un coltellet, qui aya la punta corba, soptilment en la fi del peu, là d'on aurà perduda, li trençaràs un poch, quax raent; he creixerà-y altre unglà. E y pots fer altra cossa millor, que prengua hom [117r] una candela encessa, he ab un poc de cotó que crem hom lo loch d'on la unglà és cahuda. E, puys, que lo y unta hom ab mel, e lich-lo-y hom ab un poch de cotó. E lex l'om estar axí per VIII dies.

Capítol XIII. Qui parla com l'esperver és malalt e tèssich

Com l'esperver és malalt he tèssich, dona-li coloma salvatge a menyar e, si bé cou haquest past, viurà. Deus, emperò, saber que atart⁸⁸ esperver és tèssich e no li esdevé sinó per longuesa de bech com l'anguolir de la carn qui s'acosta al bech; he, tant treballa, que [ix-li]⁸⁹ escuma per los narils; hon, per aytal agreuyament, lo seu leu se nafra. E axí, poc a poch, per lo naframent del leu encorra una malatia que hom apella tíssich. Donchs, con veuràs que aurà lo bec massa larch, covinenment aminvaràs-lo-li. E fes-lo péxer en hos hon aya nirvis, per so que l bech se puxa mils aminvar e afaytar. E, si per aventura, per negligència és tornat tíssich, [116v] fer-li as⁹⁰ aytal cura: prin dues parts de grex de porch e fon-lo; en asò, mescle-y la tersa part de ruda e de malva he d'api. E mescla-ho bé e da-li d'asò a l'esperver⁹¹ prop del foch. E asò fes après lo past de la carn.

85 *fus*, 'barreta de fusta rodona, lleugerament cònica, que pel cap més prim té una incisió (l'osca) i pel cap gruixut acaba amb un disc, i serveix, quan es fila a mà, per a tòrcer el fil i enrotllar-lo així com es va formant'.

86 *cudell*, 'forma que apareix en *Flors medic.* fols 23 vo i 121 vo, i que probablement és una error de còpia per *tudell*. Es tracta de la base de la ploma, el canó, tal com expliquen Ferragud i Olmos en el treball que es recull en aquest mateix monogràfic «Galiana: història d'un falcó»: D'altra banda, quan el trencament havia tingut lloc més cap a la base de la ploma, la fixació de la nova ploma es feia introduint la pròpia base d'aquesta, el canó, que s'anomenava tudell, per l'interior del fragment que romania en l'ala o la cua de l'au. A aquesta tècnica de reparació de la ploma es referien els caçadors amb l'expressió «escatir de tudell». Però els significats de tudell no concorden molt amb el que s'hi diu: 'canonet metàl·lic corbat que es fixa a la part lateral superior del tub de certs instruments de buf, i en l'extrem lliure del qual s'ajusta l'embocadura' (Ferragud & Olmos & Bataller 2021: 444).

87 *caleta*, 'manyoc de desfiles que s'introdueix en una ferida per recollir la supuració'.

88 *atard*, 'poques vegades'.

89 *ix-li*] om. ms. seguim JQ.

90 *fer-li-as*] *feslias* ms.

91 *l'esperver*] *l'esperver* <*al vespre*> JQ.

E, si està arufat ne flach de si matex, porta-lo en selva on prenga cabirols.⁹² E aquí pesca-lo hom del fetge del cabirol mascle calent e del cor; pus sia past⁹³ al sol, e, dementre que s'escalferà, de la malaltia guarrà.

Ítem, com està arufat, prin la maytat del corter del palurna⁹⁴ e unte'l en such de exens⁹⁵ he fe-li trasglotir. E da-li rata penyada a menyar.

Ítem, més, si à mal de lop, embolco'l⁹⁶ dins lo botó de la carn e dona-li soptosament, axí que no se'n puya apersebre.

E deus saber que a conservar sanitat als espervers he ha conservar a les vescositats e les sobrefluïtats, plomades sovén donades maravellosament los valen, e los tolen fastigs⁹⁷ e ls recorren e ls fan pus leugés he pus alegres he pus ardits.

Ítem més, si à mal de rampa he tremoló dels peus, la qual a vagades los esdevé, val que hom los do la carn mullada en such d'ortigues e de artemeya.

Ítem, sanch⁹⁸ d'anyell tèbeha, los peus d'aquel fregats, e vin tèbeu en què sien cuytes hortigues, e n asò li unta lo past. [118r] E, com aquell es farà per aygua⁹⁹ ho per estar en terra, trau such de la eura¹⁰⁰ he, tebet, unta-li los peus e la carn.

Ítem, caragols blancs cou he unta'n-li los¹⁰¹ peus he fes-lo sagnar en la cuxa.

Si les ales de l'esperver pengem massa, untar-li-les as ab sanch de hoca al sol e péxer-l'as ab la carn de la hoca.

Ítem, fes-li tenir les ales alt he unta'l alí ab oli de l'or.¹⁰² E cara, si les untes desots les ales ab fel de porch, hi val.

92 *cabirol*, 'animal de remuc, de la família dels cèrvids, espècie *Cervus capreolus*, semblant a una cabra, de pelatge rogenç en l'estiu i gris fosc en l'hivern'.

93 *past*] *post* JQ.

94 *palurna*] aquest mot és mig esborrat en el ms.

95 *exens*] *xenes* ms.

96 En aquesta recepta sembla que hi manca el que s'ha d'embolicar en la carn, que pot ser àloe JQ.

97 *fastigs*] *fastichs* *fastigs* ms.

98 *sanch*] *amb sanch* JQ.

99 *ayua*] *ayg* ms.

100 *eura*, 'planta de la família de les araliàcies, de l'espècie *Hedera helix*'.

101 *los*] *lo* ms.

102 *l'or*] *lor* JQ.

Capítol xiiii. Si l'esperver à sobrehòs

Si l'esperver à sobrehòs en les cames ho en les juntures, ligua-li àlohe calt desobre, he lexe'l axí estar per un dia he per una nit. Puys, prin fem de guall cuyts en vinagre e tèbeu, posa-lo-li he tengua-ho un dia he una nit.

Capítol xv. Si la pena de l'esperver és trancada

Si la pena de l'esperver és trancada, serca la rel he trau-la, per so que altra n'i nasca. Puys, prin sanch de grill he, si no n pots aver, prin sanch de una reta qui és dita garex ho rati, [118v] he unta-li'n lo loch, he exirà'n. Puys possa en lo forat un poch de mel cuyta, axí com diu en lo capítol de les tinyes, e crexeran-li les penes.

E, si les ales accidentalment li pengen per rahó de dolor, prin lo such de la sàlvia ab let de somera he de fembre qui aya encahut viii dies passats, mescla-ho, e de asò unta-li les ales e lo menyar. En asò matex val cervel de voltor¹⁰³ he de guat al jóvens espervers e als vels.

E, si les ales los penya naturalment, unta-les-li ab such de barbena,¹⁰⁴ e guarrà.

Capítol xvi. Si l'esperver à màcula ho desfeta en los ulls

Si los espervers an màcula ho desfeta en los ulls: possa-li del pebre e d'àlohes, tant de la hun com de l'altre mesclat encemps, e n los ulls asò li mit.

Ítem, si és temps que prunells salvatges o arenjons se¹⁰⁵ troben, tres gotes del such d'aquels hi metràs, he serà guorit. E diu lo mestre de aquesta art que un rocinyor seu avia màcula en l'uyll e que l'i mès pols de cals viva, enaxí que ab una ploma, subtilment bufant, l'i mès, he fon guarit, per què yo creu que valria contre la màcula de l'esperver.

Capítol xvii. Quant l'esperver à mal en los ronyons [119r]

Cant l'esperver à mal en los ronyons, poràs-ho conèxer com no pot luny esmirrar. E val en asò que prengues carn d'om anbalsamada que troba hom en poder dels especiers, e pèls de lebra, he dona-li'n a menyar ab carn de gat. E fes asò entrò a viii dies, he sens dupta serà deliurat.

103 *voltor*] *cadell* JQ.

104 *barbena*, *verbena*, 'planta verbenàcia, de l'espècie *Verbena officinalis*?

105 *se*] *so* ms.

Ítem més, val en asò pólvora de coriandre¹⁰⁶ en un cor de poll a menyar, he serà sanat.

E deus saber que, com l'esperver ha pedre en los budells, pren la carn ab lo bech, e, mantinent, la gita que no la vol rebre. Adonchs, tu prin un perdal he pex-lo'n e volpen aquella carn en pólvora de girofle. E, l'endemà, dóna-li un colom poch, e, si reté lo past, és garit.

Algunes vegades és senyal en la natura devall que no pot bé esmirllar, per què¹⁰⁷ per asò pendràs cor de porch e ab asò mescla bleda¹⁰⁸ tallada ben menut e dona-li'n per tres dies, he serà guarit. E diu lo mestre d'aquesta art que haquesta malaltia pot hom conèixer a l'esperver tocant davall per la natura ab la mà; e dix-li aquell que qui donava a l'esperver oli de holives en un budell, que lo y fahés trasglotir, que l fa mils he pus luny esmirllar. [119v]

Capítol XVIII. Com l'esperver à filandres¹⁰⁹

Com l'asperver gita ho esmirlla cuchs, dóna-li limadura de ferro ab carn de porch.

E, quant volràs ell fer ardit, tin-lo en la mà longament. E dóna-li a hora de tèrcia carn de poll a menyar, una cuxa. Aprés de una hora, fe'l banyar en aygua. Puys, poso'l al sol, hi estigue-y tro que sia axut. E, asò fet, mit-lo en loch escur tro al vespre¹¹⁰ que li encenes una lentera que li crem denant. E, al matí, ruxo'l ab bon vi. Puys, tin-lo un poch al foch. E, asò fet, a cap de VIII dies, ve n cassar. E, si veus que molt vuylla pendre aucels, gita-l'i, he, si no u requer, no lo y gits. E, quant ell n'aurà pressos, de mantinent péxer-lo'n as, e fer-li'n as pler. He, si no'n vol pendre, retorna'l a la dieta damunt dita tro que n prengue volenter.

Pus avem perlat dels espervers, nesasari és que perlem de les nobleses dels falcons e de molts he diversos altres aucells de rapina. XVIII.¹¹¹[120r]

La noblasa dels falcons és coneguda per lo cap rodon he solla¹¹² sobiranitat del cors plana, e que sia lo bech gros e rodó, e bella nefa, lo cors¹¹³ lonch, e belles espatlles e amples, e les penes delgades e

106 *coriandre, celiandre* 'planta de la família de les umbel·líferes'.

107 *perquè*] *perquè* [...] JQ.

108 *bleda*] *seca de porc* JQ.

109 *filandre*, 'cuc paràsit de l'aparat digestiu de certs aucells'.

110 *vespre*] *vespre*, <i posa un pany de llana sobre la perxa en què és per a que no es faci mal a les uncles; i tin-lo en la mà des d'hora de vesprés fins al primer son; i llavors posa'l a la perxa amb el pany col·locat a sota com abans i per tot el vespre> JQ.

111 XVIII] xifra que inclou una altra mà.

112 *solla*] deu voler dir *xolla*.

113 *cors*] *col* JQ.

soptills, e les costes sien longues, e les cuxes sien curtes e grosses, e que agen. com és jova, los peus blaus e ben aspres, estesos e bells glays e grans.

E deus bé guardar que tot auCELL de cassa qualque sia quarts de fum de pregunta cant hom calferà lenya de nau, que no l ne pas, ne l passeràs en altumpne, que és en varemes, en loch on aya babor de most, cor corrompri ell¹¹⁴ e lo cervell que li giraria. E diu lo mestre d'aquesta art que a hell ne morí hu. E més, lo garderàs de tota pols e mayorment en la gran calor. E no l metes en cassa nova ni enblancada de cals. E més, lo garde de tota pudor de palla ni de bassa on hom amara li, so és, banyar li.

E, qant lo volràs porgar, porguar-l'as d'alohe, segons que conixeràs, ho de plomades.

Capítol xx. Qui parla dels ocells qui muden, en especial en aquell any que l'esperver no vol mudar hivàs

En aquell any que l'esperver no vol mudar hivàs, crema una granota, e de la pólvora de haquella, tu li dona a menyar. E en aso ma-[120v]tex diu un mestre que val pólvora de serp, he un luert cremat e polvoritzat, hi és bo.

Capítol xxi. Com l'auCELL no à volentat de pendre aucells

Com l'auCELL no ha volentat de pendre aucells, la qual cossa s'esdevé sovent, per so com és massa gras, és senyal que és massa delicat. Lavors, sostrau-li alcuna pertida del past covinentment. E, com veuràs que pus valent e pus ardit sostendrá en aquella covinent dieta, tu l conserva en aquella.

E, com l'esperver ho lo folcó és benyat, garde't que no l tochs ab la mà.

E, si l'esperver no pot coura la carn que hom li derà, posa-li un gra d'estafisàgria sots la lenga e, de mantinent, la carn que aurà menyada courà.

E deus saber que un canonge, qui avia nom Guido, avia un esperver de vi mudes, lo qual tornà orp, enaxí que no s veja lo past que hom li donava, e pexeren-lo axí com hom pex coloms.¹¹⁵ E durà-li aquella segatat bé vii messos ho viii, enperò negun senyal de seguetat no li paria en los ulls, ans los avia axí clars com null temps ach. Al qual, après moltes medesines que li hach fetes que res no li valgueren, donà-li alohes en pólvora-[121r]ra, en candidat de un ciuró, envolpat en un trosset de carn, e recobrà la vista ans de tres dies. E de asò matex¹¹⁶ poràs donar als hòmens avent aytal malaltia.

114 *corrompri ell*] *corrompiell* ms.

115 *colomins* JQ.

116 *de asò matex*] *de aso matex e aso matex* ms.

E diu Gualién que girapiga¹¹⁷ val axí matex a reustaurar la vista. Encara deus¹¹⁸ saber que aquel matex Guido avia acostumat de untar lo cap de l'esperver ab sobó.¹¹⁹ E dix-me que duptava si era garit per virtut del sabó ho de l'àlohes. Mas a mi és semblant que per la virtut de l'àlohes fos estat garit.

Capítol xxii. Per mudar aucells

A mudar aucells faràs aquesta aygua: que prengues c caragols e mit-los en un sac de li ho de cànem, he sien trencades les closques de aquels. Puys, penya lo sach al sol e aquella aygua qui degoterà, met-la hom en una empolla. E, com hom donerà a menyar a l'aucell, en aquella aygua sia benyat lo past que hom li darà a menyar.

Ítem, sia la muda bella e blanca, axí com a colom, e prin vi ho vii prunes que hom troba verdes en l'arbre, e cremar-les [121v]as. E, puys, mit-les en l'aygua demunt dita ab lo past. E, com comensarà a gitar los vans, mulla un poch la carn en la dita aygua.

Capítol XXIII. Per reuma o cadarn del comp o de la gola o dels ulls

Per reuma o cadarn del comp ho de la gola ho dels ulls, prin lart¹²⁰ selat e sech, e rau-lo bé manut en ayguo freda. Puys, ab un bastó mena bé l'aygua tro sia bé espés, quax axí com ayguacuyta, e mesclahi dos grans de clavells de girofla polvoritzats ab lo demunt dit lart; après, sia mesclat ab l'aygua he castanyes seques cuytes. Encara, met hom al matí e al vespre pólvora de hos de sípia en los ulls de l'aucell si ls ha panyossos. E asò fasa hom per dos dies ho per tres, enaxí que hom unt lo past tota hora ab les demunt dites cosses.

E, com l'aucell no pot bé esmiriar he fa la fenta a manera de gleda, lavors l'alcell à mal de pedre, la qual axí curaràs: prin vidra ho la rel del morritort salvatge, he trau lo such, e d'aquell such en un budell de galina ligat mit-lo-y per so que l such no n'hisqua. E dona-li d'asò a menyar al vespre. E, l'endemà, troberàs en la fenta pedres. [122r]

Capítol XXIII. Com l'aucell à gota

Cant l'aucell à gota he té lo peu estret que no l pot estendre, trenca-li hom lo cuyro que té sobre los dits he lo tou de la mà de la part darrera. E, puys, de la part jusana depertex lo cuyr ab una ploma. E, puys, hom pren aytant com un gra de pebre d'encens e possar-l'as petit.¹²¹ E, asò fet, encín aquel

117 *girapiga*, *giripiga*, 'sèver sucotrí'.

118 *deus*] Repetit ms.

119 *sobó*, llegiu *sabó*.

120 *lart*, 'greix'.

121 *petit*] podria ser *perit*, amb la manca de la *r*.

encens ab foch en aquell matex loch hon és possat. E, puys, mit-i un poc de holi, puys lexa'l cremar tro que l foc entre entrò a l'hos. E, asò fet, apaga'l. Puys, exir-n'an moltes gotes de humors, e sarà guarit.

Ítem, a gota de les ales: trasque'n hom una pena qui és dita bisera. Puys, talla hom a manera de sagnia, axí que n'isqua sanch, he sarà guarit.

Ítem, a rinflament que fa, per la qual cossa ha lombrichs ho cuchs: adons, prin fulles de présechs he altretant oli, e mit-ho en un budell de gualina ben levat ab vi. E sia del lonch del cuch e sia ligat lo budell, e da'l-li ensems ab lo past. E, enaxí com esmirlarà, troberàs que giterà cuchs.

E per so¹²² que l falcó vol alt, donar-li as carn de hom enbalsemada, aytant com sia pes de vii diners. [122v] E volerà axí alt com volràs.

Si vols que l'ausell no juch, trau-li una pena qui és sots la coha, en lo loch qui és dit alguarde. Puys, posa-y desús una gota de cera calda.

E, si l'auzell à mal e ha àvol carn en la boca, pose-y desús un poc de agràs,¹²³ e, mantinent, serà guarit.

Capítol XXV. Dels linatges dels falcons¹²⁴

Los linatges dels nobles falcons són aquells¹²⁵ qui són venguts a nós, ço és, que n'i à tres linatges de falcons qui no són bons.

Ítem, n'i à tres qui són mesclats de nobles he no de bons.

Ítem, n'i à un mesclat, lo qual, per so com de tot en tot no és de noble agre,¹²⁶ molt és bo a cassar.

Lo primer linatge de nobles falcons he lo pus noble que sia és aquell que alguns hòmens apellen sacre, e Simacus lo apelle brotany,¹²⁷ e alguns altres lo apellen haeripill,¹²⁸ quax qui vol dir falcó qui ama l'àher. E de asò de sobre avem dit que él ama molt alt volar, e ha en menys-[123r]preu

122 *so*] *so* ~~com~~ ms.

123 *agràs*, 'suc aspre que es treu de raïms verds i l'empren per amaniment'.

124 Una altra mà ha afegit *Primer capítol del linaje dels falcons*. En aquest moment comença la traducció del text d'Albert el Gran.

125 *aquells*] *aquells deu* JQ, *sunt decem* AG. Prenem les referències a Albert el Gran o Albert Magne de l'edició de Stadler (1916-20) i les indiquem com AG.

126 *agre*, 'el lloc on tenen costum d'acudir certs animals'. *ignobili parente* AG.

127 Llegiu *britànic* ja que el text font, d'Albert el Gran (AG) diu *britannicum*.

128 *apellen haeripill*] *aelium quasi aërinum falconem* AG. Vol dir 'aeròfil' segons JQ.

aquestes preses poques. Aquest aytal falcó ha les cames poques, grosses e plenes de nuus, e pus cruells ungles que àguila, e vista terrible, e los ulls fort flamenchs e declinant-se en color citrina e n royor¹²⁹. E à lo cap gran e lo bech molt fort,¹³⁰ e los nus e los plechs de les ales grans he quax tostemps abandonades a volar. E aquest tan solament entre los altres falcons ha la coha un poch longua. Aquest aytal falcó és semblant quax en granesa ha àguila. E sots aquest no vola àguila ne aucell nengú de cassa per pahor que n'an, com, mantinent que ls altres aucells veuen lo sacre, fugen e criden e amagan-se per los arbres espessos e possen-se;¹³¹ encara enans se lexen pendre ab les mans que no volar per l'àher.

Qui s vol dos falcons sacres volen encemps, tant fort los menerà hom e los domda que sehen en una perxe, e saguexen axí hom com si no sabien estar sinó ab hom. E no és aucell que matinent no l'enderroquen; he no ls basta sol un, mas tots quants ne troben s'enderroquen, e prenen-ne quax los crabits¹³² e ls fenen tots ab les ungles e los trauen los ulls e lo cervel.

Aquests [123v] falcons aytals se nodrexen e s volen nodrir fort delicadament tota hora. E volen menyar cors e cervells freschs¹³³ e sans, e altres carns que sien tant fresques que totes sien calentes de la calor natural de la bèstia, he quax mengem aytant com unes grans àguiles.

Aquest linatge de falcons és reyal e longament volador, enaxí que ell segueix la presa de dues ores fins en vi ores,¹³⁴ más mills cassa ab companyó, emperò bé cassa tot sol. E ama los hòmens he los cans de cassa, e cassa pus valenter com ells hic són presents, axí com si ell se glorificava en ses forces per la presència d'ells.

Aquests falcons se conexen ab lo linatge dels altres falcons en aquelles cosses que avem dites damunt: co és a saber, en les gotes¹³⁵ e ab los senyals de la cara he en sa figura, e en so que fan per lur propietat, e en la veu; la veu d'aquest falcó aytal és espaventable e crida atart. E cové que aquell qui l crida, crit en alta veu e ab la veu que haya bon so, per so com ell vola alt he luny, e cové que l loura¹³⁶ sia gran per so que l puxa veure de luny. Emperò, si no y torna tost, no és perhill, com [124r] per si matex sol torna a cassa. E aquest és lo pus primer linatge e lo pus nobla dels falcons.

129 *Ex citrino in rubedinem declinantes* AG.

130 *molt fort*] *fort molt fort* ms.

131 *ad condensa arborum vel ad terram* AG.

132 *cabrits*] *tabrits* ms.

133 *freschs*] *fres freschs* ms.

134 *ores*] *oros* ms.

135 *en les gotes e ab los senyals de la cara he en sa figura*] *tam in guttis faciei cum figura* AG.

136 *loure*, 'menja que es mostrava als ocells de caça per atreure'ls cap al caçador'. *Reclamatorium* AG.

Capítol XXVI.¹³⁷ Lo segon linatge dells falcons

Lo segon linatge dells nobles falcons és grifaut. E ha acabada natura de falcó en figura he en color, e n'asò que pròpiament he¹³⁸ hom veu, mas en quenditat ell és mayor que astor e menor que àguila. E és dit grifaut *a gera*¹³⁹ en latí, que vol aytant dir 'sant' ho 'persegüent' per so com tant longament e tant fort pesegüex la presa que és maravella.¹⁴⁰ E ha endeny de poca presa, mas tota ora seguex he pren grans aucells, axí com gruhes e sens¹⁴¹ e d'altres d'aquests semblants. Aquest aytal és molt bell aucell e no lonch,¹⁴² segons la faysó de son cors; e ha los nuus¹⁴³ e los plechs de les ales molt covinents e forts; e ha les cames planes e no y ha nuus;¹⁴⁴ e ha assats forts ungles, e mayorment les derrereres; e cassa tot sol, emperò mills cassa ab altres. Entre los altres falcons ell sol estar tot dret, ab les ales entrecenades.¹⁴⁵

E, com és en [124v] cassa longuament, seguex la presa. E per asò lo cassador ha hops cavall corrent ab què l'puxa seguir. E deu aver cans bé adotrïnats he ben corrents¹⁴⁶ con ha enderrocada la presa. Aquest falcó mayorment deu hom adotrïnar he ensenyar que no s'assiga ne s'pos en aygua ab la pressa com sovín és luny del falconer. E per so poria gran dan pendre en l'aygua, e per so no l' deu hom gitar a la presa com hi ha longueha de aygua, ans lo deu hom retanir fins que ls aucells són fora de la aygua e volen sobre los camps. E, selavós, deu hom gitar lo grifaut de la part de la aygua per so com, per pahor del grifaut, los aucells no gossen tornar a l'ayga; mas, si lo grifaut lexa hom anar de la part dels cams,¹⁴⁷ lavors los aucells fugen devés l'ayga, e, si són farits, cahen en l'aygua. Lavors lo grifaut, seguint la presa, és malmenat he ha son cors banyat. E, si n'escapa, tot vendrà pesarós¹⁴⁸ per so com ha mal pres.

137 *Capítol xxvi]* *capito* ms. La mà que va posant números als capítols, ara s'adona que es tracta d'una part dels llinatges i deixa de numerar.

138 *he]* *fa be* JQ.

139 *a gera]* *a gira* JQ, *a girando* AG.

140 *et dicitur gyrofalco a girando quia diu girando acriter praedam insequitur* AG.

141 *sens]* *cignos* AG.

142 *e no lonch]* *non longa secundum proportionem sui corporis cauda* AG.

143 *nuus]* *prens nuus* ms.

144 *nuus]* *nous* ms.

145 *entrecenades]* *bene compositis* AG.

146 *corrents]* *conents* ms., *corrents <que l'auxiliin>* JQ, *velocibus canibus* AG.

147 *camps]* *campi* AG.

148 *pesarós]* *peraros* ms., *timidus* AG.

Desots grifaut altres aucells no y volen, ni falcons, ni estors, ne milans¹⁴⁹ atart se mesclen ab ell. Aquest falcó aytal¹⁵⁰ vol menyars¹⁵¹ delicats e que sien pasts¹⁵² freschs, enaxí que encare¹⁵³ sien calents de la natural calor de la bèstia. E dats-[125r]li delitossos pasts, axí com són aquells pres lo cor, com aquella carn qui està prop lo cor, aquella aytal és anant degerida. Que asò dega axí ésser, asò és senyal manifest que, com ell és salvatge e pren presa,¹⁵⁴ no trobaran que menuch sinó lo cor, e despuys so qui està après lo cor, envers la ala dreta e atart ves la sinestra. Aquest vol menyar aucells que no¹⁵⁵ sien de calda conprecció, axí com són coloms e pahons salvatges¹⁵⁶ e altres aucells freschs; de aytal manera [que]¹⁵⁷ negun linatge de falcons, ne de estors, ne de espervers¹⁵⁸ no tornen com són salvatges a menyar so que ha lexat a la presa ne so qui n¹⁵⁹ roman; ans puyt altra veguada, com volen menyar, prenen novella pressa. E asò no fa lo linatge de les àguiles. Encara, que falcó no s possarà sobre carnades a menyar, axí con fan milans he àguiles¹⁶⁰ he altres aucells.

Donchs, carn fresca tota calenta se tany a grifaut que nex lo salvatge, ans comensa a menyar la presa que ell ha pressa, per so com molt se adelita en menyar sana carn. E per so yo no vull que so que alguns fan, ço és a saber, que trahen a la guallina viva la cuxa ho l'ala, e puyt, l'altro jorn, daran de aquella matexa guallina l'altra [125v] ala ho cuxa, he donen-ne al falcó; per tot sert tot l'altre cos de la guallina romanent és ya pudent ho corrunput he és comprés de calor de febre, com febre en tot loch ho cos és¹⁶¹ sucitada en genrament¹⁶² de podrificació. Per so no cové a grifaut, que és aucell delicat, que hom li do pasts sinó ben calents he freschs.¹⁶³

149 *milans*] *aquila* AG.

150 *aytal*] *aytal* ms.

151 *menjars*] *menjar* ms.

152 *past*] *pats* ms., *cibari* AG.

153 *encare*] *encare tate* ms.

154 *com ell és salvatge e pren presa*] *quando silvester praedam accipit* AG. Sembla que el traductor atribueix l'adjectiu a l'ocell i no a la presa.

155 *no*] *en* JQ.

156 *pahons salvatges*] *columba et palumbis* AG.

157 *que*] *om.* ms.

158 *de falcons, ne de estors, ne de espervers*] *falconum vel asturum vel nisorum* AG.

159 *qui n*] *que n* JQ.

160 *axí con fan milans he àguiles*] *sicut aquilarum et milvorum genera* AG.

161 *és*] *e* ms. JQ.

162 *en genrament de podrificació*] *in generatione saniei* AG.

163 *freschs*] *frechs* ms.

Donchs, a bon folcaner se deu estudiar aytant com pot que l'orda de péxer seguesca la natura dels falcons, la qual natura lo grifaut demostra acabadament com és salvatge. E enaxí los grifauts he los altres profiteran he crexeran en lur forsa natural. E, si d'altre guissa se fa, poch a poch lo falcó s'enmalaltex he mor. Aquests dos linatges de falcons damunt dits són primers he pus nobles de tots aquells qui són venguts desà entre nos.

Capítol xxvii.¹⁶⁴ Lo terç linatge dels falcons

Lo linatge dels falcons montarins és lo terç en noblesa de natura. Aquest aytal linatge de falcons montarins és breu he espès fort en lo cors, especialment ha la coha breu he fort espessa de les plomes de la coha agudes; e ha lo pit¹⁶⁵ molt rodon¹⁶⁶ e gran; e ha les cames forts he breus, ha esguart [126r] de la canditat de son cors; e ha los peus plens de nuus e ha forts ungles, e ha en costuma que fort sovén s'esguarda sos peus; e ha color de cendre en la esquena he en la ala de sobre. E haquella color, segons la qual profita¹⁶⁷ per mudament de les plomes ho de les penes, cascun any és pus clara e més se descolorex, avent en si una poca varietat fosca.

Aquest linatge de falcons és faréstech e de males costumes he és molt hirós. E per so no troba hom falconer qui, de ple en ple, sàpia les sues costumes. E per so és manament de Opotolomeu, rey de Egipta, que atart lo tenga hom en la mà sinó en l'alba he en temps de cassa, mas les altres hores lo tenga hom en una cambre molt escura, e en aquella encena hom dues ho tres vegades foch clar; e no y aya fum, e no l tenga hom en la mà sinó a les dites hores, sinó aytant com hom li darà a menyar, com per asò s'amensarà per lo benefici que l folconer li fa, e lexa sa hira. E, con se harihex, no li deu molt contrestar lo folconer, com per so més s'ahirex.

Aquest linatge de falcons bé és axí aspre com un estor, jatsia asò que sia molt pus breu, he ha peus fort descolorits, e ha les cames quax totes plenes d'escata. Aquest és aquell linatge de falcons que mayorment se endenyen com la [126v] presa li escapa, axí que, a vegades, nafre aquell qui l'apella en lo cap ho per la cara, ho nafre la cara del cavall que lo falconer cavalca o, ha vegades, nafra los cans o, ha vegades, la un dels dos falcons pren l'altre. E per so cové¹⁶⁸ al falconer aver gran pasiència en aquest cas, e que no li contrast ni li'n fassa res aparès entrò que lo coratge del falcó aya oblidada sa hira e que s'asuanga.¹⁶⁹ E, si per ventura lo falcó muntarí no vania a lloure com hom lo apella, no cal aver a¹⁷⁰ hom gran ància, mas que hom se quart que altri no l prengua, car, quant la falonia li serà passada, ell se retornarà per si matex a cassa del falconer.

164 *xxvii]* om. ms.

165 *lo pit]* *los pits* ms.

166 *rodon]* *rodons* ms. amb la *s* cancel·lada.

167 *profita]* *proficit* AG.

168 *cové]* *cové aver* ms.

169 *asuanga]* *asuanga* ms.

170 *a]* {*a*} ms.

Mas gens per aquestes costums aytals hom no deu dessamar aquests falcons, com meravellosament són abrivats e prenen grans presons. Enaxí que, a vaguades, avessen-sa he maten l'àguila. Segons que diu Obcolomeu, savi falconer molt se deu guardar que no git a forts aucells sovint que sien molts pus poderossos que ells, per so com la calentura¹⁷¹ de aquels, si serà ascalfada, si matex en dexopta¹⁷² enderoca n mort. Aytal cassos an ya vists en les muntanyes alguns nostros companyons. Una veguada s'esdevench que un [127r] falcó montari se levà de una roca he encalsà una perdiu e¹⁷³ tolch-la,¹⁷⁴ al¹⁷⁵ montari fon endanyat de aquesta cossa he eforsave's axí com podia que la li tolgués;¹⁷⁶ mas, com molt hi agués punyat ho trebellat he no pogués acabar sa intensió, a la per fi muntà fort alt he puy devallà fortment sobre l'àguila, enaxí que li donà aytal colp al cap que si mateix aucís e la àguila. Donchs, apar que molt se deu hom guardar de fer hiréxer lo falcó muntari.

D'aquests falcons aytals se troben més que dels damunt dits altres;¹⁷⁷ e maravellosament haquests falcons aytals se alegren en lur ferir; e esdevén-se que sovín atropa hom del linatge de aquests falcons a qui no abasta a nafrar un aucell a l'aendorroquar, ans an glòria e bon saber com molts ne enderroquen. A vegades aquests falcons aytals se adeliten tant en lur ferir que ha ells oblida lur menyar, e asò per la crueltat de la ocasió que fan. Aquestes cosses damunt dites basten dels falcons montarins.

Capítol xxviii.¹⁷⁸ Del quart linatge dels falcons

Lo linatge del falcó, qui és dit [127v] palagrí, és lo IIII linatge en la noblesa dels falcons. Ell és apellat pelegrí per dos rahons, de les quals la primera és vera com tostemps fa pelegrinatge de una terra en altre, e quax vola per totes terres. La segona és més segons la opanió dels falconers, que diuhen que per so à nom palegrí com hom no sap ne pot atropar son niu, ans lo pren hom molt lunny dellà hon nex. La una i¹⁷⁹ altra rahó he yo hojda dir a molt bon folconer que avie¹⁸⁰ abitat

171 *calentura*] *caentura* ms.

172 *dexopta*, 'de sobte'.

173 *e*] e <una àguila contra (o davant de) la qual la damunt dita perdiu volà, la prengué i> JQ.

174 *tolch-la*] ~~tolch~~ *tolch-la* ms.

175 *al*] i el JQ.

176 *Una veguada ... tolgués*] *Falcone enim montanario de rupe veniente, praedamque in sequente avem quae perdix vocatur, aquila contra quam praedicat perdix volavit, praedam praeripuit, ad quam rem montanarius falco impatientia iniuriae stimulatus a praedicta aquila praedam praeraptam nitebatur accipere* AG.

177 *altros*] , *altros* <dos> JQ, *praeducta duo* AG.

178 *xxviii*] om. ms.

179 *]* om. ms.

180 *avie*] *avien* ms.

lonch de temps en un loch erm, en unes muntanyes molt altes. Aquest falconer deïa que aquests falcons que nosaltros¹⁸¹ apellam palagrins, que fan lurs¹⁸² niu en unes altes penyes de muntanyes, e que hom null temps no atrobria lur niu si donchs no muntaven sus alt¹⁸³ al cap de la penya, e que agués una corda de CL passes ho de CC ho de CCC, e encara seria una impossible cossa que axí pogués om atrobar lo niu de aquells. E assò és per la gran lunyadessa ho per la gran aspresa de roques. E, per aquesta grevetat, deïa que era venguda aquesta opanió que hom diu que hom no sap on se fan niu¹⁸⁴ aquests falcons aytals. Aquest falconer aytal deïa que ell avia vist moltes veguades que l prim e lo tersol¹⁸⁵ pares aportaven a menyar [128r] a lurs fills en lurs lochs damunt dits de les penyes e de les roques. Encara deïa que aquests falcons aytals an en costuma que l para e la mara, com los fills an conplida hedat que bé poden volar, giten ells del loch e de la lur abitasió, e asò fa con a si se atraen¹⁸⁶ poch aucells. E per so los falcons jóvens venen als lochs plans, en los quals à molts aucells e volen per les terres con no han¹⁸⁷ certes abitacions.

E yo n'è vists pendre en certes maneres, e lo demunt dit ermità falconer dix a mi la terça¹⁸⁸ manera. En una manera quax cominal en totes terres són presos axí: que l filat és estés axí en tal manera que ab una corda ab la qual om liguu un laneret roig,¹⁸⁹ lo qual les gens apellen suomen.¹⁹⁰ E a la corda qui penya és liguada una altra cossa estessa on à un alcell; axí, com lo parador tira e sacut la corda estesa par que el laner segueca l'aucel¹⁹¹ e que l vulla pendre. E aquesta corda deu hom menar sovén perquè lo folcò palagrí, qui per ventura passa aquèn, vey a l'ocell e que l vulla tolra al lener, e¹⁹² que, axí enganat, caya en lo filat.

181 *nosaltros*] la segona *o* corregida sobre una *e*.

182 *lurs*] *lur* ms.

183 *alt*] Repetit ms.

184 *niu*] *to niu* ms.

185 *terçol*, 'tercer. Es deïa especialment dels ocells de presa mascles (*astor terçol*, *falcó terçol*, etc.), car hi havia la creença que el tercer ocell de la nierada era mascle'.

186 *atraen*] *atoben* JQ, *inveniuntur* AG,.

187 *han*] *han* ms.

188 *terça*] *certa* ms., *tertium modum* AG.

189 *laneret roig*] *rubeus lanarius* AG.

190 *suomen*] *sveimerius* AG.

191 *l'aucel*] *la l'aucel* ms.

192 *e*] *e* <*davalli fortament*, *i*> JQ, *in impetu descendit* AG.

Enperò, yo¹⁹³ he viste altre manera millor. Hom fa un bastiment de¹⁹⁴ fusts a manera de creu, e sobre los estrems d'aquells altres dos fusts són encorbats a mig sercle, axí que los estrems [128v] dels mig cercles són ficats als estrems del fust de la creu. E entre aquests quarts dels archs dels cercles, altres són encorbats als lochs on són tallats los migs cercles, e són ficats avall en los fusts dels angles del coll de la creu dentrò que la un fust no 's luny de l'altre sinó tres ho IIII dits. E, dentrò que las¹⁹⁵ és complit de cascú dels fusts, de damunt entrò avall en los fusts dels angles del tall de la creu, axí com demunt és dit. Aquest vaxell¹⁹⁶ sia fet de alt de VII peus ho de VIII, e de ample de V ho de VI. E en aquell fassa hom un cava¹⁹⁷ de VI peus d'alt e de IIII d'ample, enaxí que los costats dels vaxels se lunyaen entre si de un peu com la un és en l'altre. E dedins aya fusts a manera de traus¹⁹⁸ sobre si ordonats de davall entrò de sobre. E aya dins VI ho VII aucells, com aquells contínuament munteran e devallaran en los traus. E tot asò és afigurat sens moure sobre mur ho sobre castell ho sobre porta ho sobre camps¹⁹⁹ desliure; cor, ladonchs, lo falcó pelegrí, qui passa, veu los aucels e, volent aquels pendre, roman pres en lo las. E ya avem vists pendre en aquesta manera molts bons falcons, mas l'armità no dix altre cossa mas que fos posat un aucell menys del laner davant lo filat, com lo falcó és molt cobeyós aucell e ell matex trebuca's²⁰⁰ en lo filat. En aquesta manera [129r] deya que cascun any prenia dels damunts dits falcons.

Aquest falcó aytal, qui comunament és estat quax en totes terres, és de manor quantitat que falcó montarí, he ha curta coha e longues ales e gros cap e longues cuxes e breu cama, he aya les comes plenes de nuus, que millor n'és. E deu aver les comes blanques e los peus, e és de bones costumes con bé és nodrit. D'altre guisa, la sua presa és axí com cominalment.²⁰¹ E, si aquest falcó aytal és per lo folconer fet bé abrivat, ell pendrà la austarda e a vagades la grua. E asò és la sobiranitat del seu abrivament. D'aquests aucells basta açò que n'avem dit, so és, dels falcons pelegrins.

193 *yo*] repetit ms.

194 *de*] *de* <dos> JQ, *duorum* AG.

195 *las*, *laqueis* AG.

196 *vaxell*] *vas* AG.

197 *cava*] *cova* JQ, *cavea* AG.

198 *traus*] *trabium* AG.

199 *sobre camps*] *en camps* JQ.

200 *trebuca's*] *praecipitat* AG.

201 *cominalment*] *cominalment* <l'ànet> JQ, *Anas autem ut communiter est praeda sua* AG.

Capítol xxix.²⁰² Lo v linatge dels falcons

Lo v linatge dels falcons nobles és gilbós, lo qual lo dit ermità apellà, e mostrà'm ha mi tres falcons d'aquests molt bons, los quals avia ab si; e dix que molts d'altres n'avia vists de bons.

Aquests²⁰³ falcons an lo cors de poca canditat, mas és de maravellosa virtut e és fort abrivat he à gran noblesa de valor com saguex la presa. La sua granesa pot ésser de quanditat de l'esperver [129v] e ha en cara gota²⁰⁴ ho senyals, axí com falcó pelegrí. E, axí com los altres linatges de falcons, ell és apellat gilbós per so com, per la brevetat del seu coll, lo seu cap par apenes denant los nuus o ls plechs de les sues ales com les té entrecruades. E ell ha lo cap gran ha esgart de son cors, so és, de la canditat, e lo bech molt breu he redon, e les ales fort longues, e la coha breu, e les cuxes forts, he les cames longues un poch ha esguart de la messura dels altres seus membres, he à-les plenes d'escata de cerps ho de luerts.²⁰⁵ E ha los peus plens de nuus en²⁰⁶ los artells²⁰⁷ dels dits, mayorment de la part de dins de la planta dels peus. E ha los ulls flamenchs e ardents. E ha color d'altres falcons qui són apellats pelegrí. E lo seu cap en alt, so és, en lo seu test, ben pla, en la part derrera del cap.²⁰⁸

Aquest aytal pot hom amesadar²⁰⁹ leugerament, e ha en si bones costumes, e fa son niu en altes penes de roca, axí com los pelegrins. Aquest falcó aytal ha tan gran ardiment he ten gran noblesa que ell enderroca e pren les hoques salvatges he ahustardes he grues. E hés falcó qui vola molt cuytossament he monta molt alt, tant que a penes lo pot hom vesser. A quest falcó no [130r] li basta que enderroch un aucell, ans ne nafre e n'enderroca molts, mas vol aver molts companyons a la cassa, per so com ell és poch he los aucels que pren e enderroca són grans.

Lo demunt dit falconer recomptà a mi que a hom deu recordar lo linatge dels damunts dits falcons. Ell recomptava que avia vanuts tres falcons de aquests aytals a un baró ho senyor de senyera, los quals, mentre aquest ermità los portava ab si per so que ls esprovàs, ell atrobà hoques salvatges blanques, e lexà anar los falcons e les oques muntaren e volaren molt alt. E los²¹⁰ falcons que ell avia aviats trespessaren en puyant les oques, en tant que no y ach negun qui ls pogués vahe. Aprés, com lo noble baró se plengués dels falcons que ell avia perduts, ell e sos companyons

202 xxix] om. ms.

203 Aquests] aquest ms.

204 gota] guttas AG.

205 luerts] lacertarum AG. lluert, 'sauri de l'espècie *Lacerta ocellata*'.

206 en] e ms.

207 artells] ucells ms., artells JQ, articulis AG.

208 en la part derrera del cap] *Et retro in capite non prominens* AG.

209 amesadar] probablement vol dir *amensadar*.

210 los] los <tres> JQ.

comensaren les hoques a vaher caura entorn d'ells, qui eren nafrades molt fortment, e trobaren-ne més de xx qui foren cahudes; e, a la per fi, ells cridaren los falcons he ells vengueren tantost al loure. Totes, emperò, les hoques eren nafrades mortalment, axí com si hom les fanés²¹¹ ab coltell per mig del cors. E aquesta és la rahó com aquests falcons aytals, axí com los altres linatges, com devallen, no feren mantinent, mas ab lo [130v] devallar ells comencen altre vegada a muntar, e, lavors, ells feren ab la darrera ungla, que s'possen de lonch dels pits,²¹² e per so ell fa longa nafre e mortal. E sovén feren tan fort que s'trenquen les ungles he nafren ells mateix e aucien.

Aquest linatge de falcons és que quax totes hores és comú sens àls a volar,²¹³ e lo seu ardiment és mayor que la suha forsa, e vol menyar fort fresques carns, enaxí que encara respir de la vidal calor, e ladonchs molt li profiten. Si aytal falcó menge les altres carns, guart-se bé lo falconer que sien carns leugeres, axí com de capons, he aquelles menuch fresques ho almenys que no puden. E fassa les fresques en aygua freda, com los aucells de cassa an lo ventrell fort feble, e per so tost giten lo past per una poca de ocassió e giten lo que no és digest ho cuyt en lo ventrell, e, mayorment, con són pasts de greus carns, com aquella torna tost en putrefecció.

Aquest linatge de falcons se vol aportar longament e matí e a vespre en la mà de l'hom, cor, quant à acostumada la mà de l'hom, pus volenter hi torna. Aquestes cosses que avem dites basten quant és dels falcons gilbosos.

Capítol xxx.²¹⁴ Del viè grau del linatge dells falcons

Lo viè grau del linatge dels falcons e la noblessa possa n²¹⁵ lo falcó negre. Ell és pus bru²¹⁶ un poch que ls altres falcons,²¹⁷ mas semblant és a palagrí en to-[131r]tes cosses, jatsia asò qu'él sia desemblant en color, com en la esquena e sobre les ales; e n la coha ha una foscor negre, e ha tot engir una escuradat he un fosc escoloriment;²¹⁸ e ha les cames e les ungles e lo bec axí com a

211 *fanés*] *fissi essent* AG. Deu tractar-se del verb *fényer*.

212 *que s'possen de lonch dels pits*] *Ante pectus disposita* AG.

213 *Aquest linatge ... volar*] *Hoc etiam genus falconis est quod semper quasi ad volandum alas exserit* AG.

214 xxx] om. ms.

215 *possa n*] *possidet* AG.

216 *bru*] *br<e>u* JQ, *brevior* AG.

217 *falcons*] *falcones* <*pelegrins*> JQ, *falcone peregrino* AG.

218 *escoloriment*, 'descoloriment'.

pelegrí.²¹⁹ Aquest falcó aytal se acosta molt a la forma de un aucell qui és apellat bussarí,²²⁰ del qual avem feta menció damunt en lo capill.²²¹

Frederich, enperador, saguint lo dit de Guillem rey i²²² de Roger falconer, dix que aquest falcó aytal primerament fo vist en les muntanyes de la quarta regihó del món que són dites Gelbohè; e d'aquells, com lo para he la mare, so és, lo tersol he lo prim, n'agueren gitats los jóvens falcons d'ells vengueren en les muntanyes de la Cicília, e haxí aquest linatge s'escanpà per Lonbardia, qui és dita Hitàlia. E d'aquests ha en unes muntanyes qui s'apellen Alpes hi en les muntanyes de Pirena, e són venguts en Germàniha, jatsia que encara n'í aya poch.²²³

Aquests falcons aytals són de nodriment²²⁴ de pelegrins, e són de compleció de colèrich, so és, que per adust²²⁵ de la calor de terra colèrica se muda en les penes, e per so són negres; e, com aquests an gran adat d'anys, ells tornen un poch blanchs. E asò se pot provar per so com ells són pus negres en les regihons caldes²²⁶ que aquells qui nexen entre nos. Per so en los lochs caldes [131v] la sament de l'hou és cuyta en forts calor,²²⁷ e per so que hix de aquell molt torna negre. Mas, en les fredes regions, la sament de l'hou à en sí més aygua e més de omeditat que dels altres, e hés rahó de blancor; e, con n'í a migenserament, és rahó de blancor; e, com n'í a miyanserament, és rahó de varietat, so és, que és quax vayre.

Com dues cosses sien per què nos conexem²²⁸ les cosses de defora, so és,²²⁹ figura e color, e la figura més demostro la formatat²³⁰ he la diferència de la espècia que la color; cor nos avem vistes ya nèxer blanques les cornelles e los corps atresí, com abiten en²³¹ lochs frets. Emperò, la figura dels corps

219 Aquesta primera part del capítol està resumida en relació amb AG.

220 *bussarí*] *butherius* AG.

221 *capill*] deu voler dir *capítol*, in *antehabitia* AG.

222 *í*] om. ms.

223 AG afig *Gelboe, Salaminae Asiae montana*.

224 *nodriment*] *nodriment* <*i ardiment*> JQ, *nutriturae et audaciae* AG.

225 *adust*, 'sec, àrid'.

226 *caldes*] *que altres* ms., *calidis* AG.

227 *calor*] *color* ms., *calore* AG.

228 *nos conexem*] *nos covexen* ms. *consideramus* AG.

229 *és*] *es es* ms.

230 *formatat*] *conformatatem* AG.

231 *en*] *en en* ms.

demostra belle²³² espècia de les cornilles ab aquella dels corps, e qual és la una e qual és l'altre. E per asò²³³ aquell linatge de falcons és vist molt ésser semblant²³⁴ al linatge dels pelegrins, jatsia asò que agen diferència en la color. E, mayorment —axí com és dit demunt— en haquest linatge lo pare ne la mare constreyen peregrinar lurs fills e haxir del loch de lur generació. Aquestes coses basta ara que avem dites dels falcons qui són dits negres.

Capítol xxxi.²³⁵ Del vii linatge dels falcons

[132r]²³⁶ Lo viiè linatge dels falcons hés lo falcó blanch, que ve de la part de tremuntana e de la mar Mayor, de les regions de Noruega e de Suènia e de Estònia e dels boschs e de les muntanyes de Finesterra.²³⁷ Aquest falcó aytal és axí vayr²³⁸ en blancor com aquell que avem dit²³⁹ denant, qui és negre. La rahó de la blancor d'aquest mayorment és per lo fret e la humiditat de la aygua²⁴⁰ en què nex; e en l'asquena e en les ales és un poch blanch, mas en los altres lochs ha gotes ho senyals molt blanchs, e an atresí altres senyals un poch descolorits. Aquest falcó és mayor en quantitat que pelegrí e acoste's molt a la semblansa del laner,²⁴¹ qui vola per los camps e aguayta les rates.

Alcuns falconers an dit que aquest falcó aytal que fon primerament nat de falcó pelegrí e de laner blanch, jatsia asò que no sia ver com lo abrivament d'él ho demostre. Aquest falcó aytal és molt abrivat he bo e no defall de natura de falcó en naguna cossa,²⁴² ne no ha neguna cossa de les costumes del laner; cor, quant ell és muntat alt per cassar, no està ab les ales sostspesses, axí com fa la laner, mas encontinent fer axí com lo falcó.

La suha figura demostra ab los peus e en les ungles e en lo bech e en tot lo cors natura de falcó, jatsesia asò que aya les cames [132v] pus groces e amb més de nuus que lo falcó negre. E asò esdevé a ell per la complecció més humida, que més complex e engruxa les cames d'aquell que les cames de aquell qui per sa complecció és sech e colèrich.

232 *belle*] *vere* AG.

233 *asò*] *so asò* ms.

234 *és vist molt ésser semblant*] *es vist molt esser semblant esser* ms.

235 XXXI] om. ms.

236 En aquest foli la part corresponent al recto apareix en el verso i a l'inrevés.

237 *de Finesterra*] *finitimis* AG.

238 *vayr*, 'vari', *in varietate* AG.

239 *dit*] *dit que* ms.

240 *aygua*] *habitationis* AG.

241 *laner*] *laner <blanc>* JQ, *lanarii albi* AG.

242 *cossa*] *cassa* ms.

Mas que aquest falcó perhegue que degua ésser menys valedor²⁴³ per lo fret e per la humor de la compleció, asò no és de tot en tot bastant senyal com la virtut de tota cossa és multiplicada per la quantitat de sobreha²⁴⁴ com la natural cantitat no sobrepuja los térmens de la candidat natural. E, per asò, aquest falcó és de mayor virtut que l falcó negre, e per lo confiament de la virtut qui és en ell pren mayor abrivament; e, si no és tant valedor²⁴⁵ con lo negre, més adurar²⁴⁶ com se saguex los aucells que no fa lo negre, e asò és sobirana bonessa en lo folcò.

Los cossos foschs són calts e hirosos ho hoberts, e tost vaporen e hixen de lurs espirts, que són senyals e rahons de virtuts e, ladonchs, són lasats e dibilitats, jatssia essò que sien lonchs per natura; mas los membres blanchs an les carns calcades,²⁴⁷ cor són molt humits e són de moltes esperits. Aquests aytals per lo costrehiment e lo calcament²⁴⁸ de lurs carns, con no laboran tost, venen en distrució, e, per asò, és molt en trabal. Enperhò la complació humida de la part de dins git en brahons²⁴⁹ e nius²⁵⁰ e calor, e aquella que s fa per moviment no lexa emdurehir los nirvis ne los branhs, e per [133r] asò longament romanen movibles he covinens a volar. E, quant aquestes cosses an, los falcons blanchs recobren so que no par que sien tant bons con los falcons negres.

Aquestes cosses damunt dites basten ara dels falcons blanchs com quax en naguna cosa no s luyan de lur cassar ne de lur nodriment dels²⁵¹ altres falcons.

Capítol xxxii.²⁵² Del viiiè linatge dels falcons

Lo viii linatge dels falcons és haquell qui és apellat roig e lo antich nom; no que²⁵³ de tot en tot sia roig, mas car los senyals qui en los altres són blanchs an aquests són roigs e negres, axí com en los altres són entremesclats. Aquest falcò aytal no par roig en le asquena ne en les ales, sinó con estén les ales, com, ladonchs, so qui hi és fosch apar roig.

243 *valedor*] *velox* AG.

244 *sobreha*] *quantitati subiecti* AG.

245 *valedor*] *velox* AG.

246 *adurar*, ‘resistir’, *durat* AG.

247 *calcades*] *calçades* JQ, *consertas* AG.

248 *calcament*] *consertionem* AG.

249 *braó*, ‘part del braç compresa entre l’espata i el colze’.

250 *nius*] *nervos* AG.

251 *dels*] *dal* ms.

252 *XXXII*] om. ms.

253 *no que*] *que* ms., *non quod* AG.

Alguns escriviren aquell linatge de falcons falsament, e dixeren que aquests aytals avien natura borda, con deÿen que aquests falcons aytals eren nats de laner roig e de falcó. Mas asò no deu hom dir per so com no ha nenguna confermetat sinó de color ab lo lener; mas, mayorment per rahó de la royor e de la color en lo superficies de son cors qui hinfla,²⁵⁴ lo fa més humit, e per asò és²⁵⁵ [133v] gitat del linatge de les penes dels altres falcons; e so fa la migana complecció entre blanca e negre. Axí com en les altres cosses, enaxí que en aquell linatge no ve la natura d'aquest terme estrem, la qual és raó d'orda, sinó per los migs; e per so aquesta migenseria se cové a aquell linatge de falcons. Cor les altres²⁵⁶ colors mityanseres no s'covenen al linatge dels falcons, per so com la color vert e blava e groga; e aquestes aytals devalen de la natura abrivada e valent, car la color és mostrement de la cossa, exí com apar en les orines en la color vert ab demostrada fradeha d'aygua; la color blava demostre complecció de bledes e astenehida;²⁵⁷ la color groga demostre còlera corrompent. E yatsia asò que dues d'equestes colors sien atrobades en los aucells e la tersa en lo pahó; enperò, no és covinent a brivament ne a udàsia.

Aquest falcó aytal no és gran, ans és un poch manor que l'pelegrí, mas à forts mans e forts ungles e fort bech; e és fort valador, so és a dir, que tost se cuyta an son volar, mas no adura molt. E molt lo domdo hom bé, e milor con és de dos ho tres mudes. Mas no viu tant com los altres, e per asò cové que hom lo nodresca e que li don hom a menyar pasts freschs, enaxí que encara sien calens e que respiren per la calor vidal, e que no li deu²⁵⁸ hom massa dar a menyar [134r] ne moltes veguades lo dia, mas a matí e a vespre. Encara cové que hom lo quart molt d'aquelles cosses qui alcexen²⁵⁹ e muden la sua complecció com laugerament se destremen; ne cové que hom lo constrenga ultra masura a cassar, com la complecció roige tost és agrauyad e vensuda per treball, jatsia que en lo comensament sia abrivada. E, per asò, la hedat acostant, un poc temprat l'enflamat humit fa molt gran ajuda en²⁶⁰ aquesta complecció, e mayorment lo mudament de les penes d'ella, com la pena ho ploma qui axí és roge, és frèvol e molla e no sosté longuament a volar bé. Totes aquestes cosses se deu pensar lo bon folconer e lo savi.

E basta asò dit del falcó roig.

254 *hinfla*] *hinfla*<ma> JQ, *inflammat* AG.

255 *per assò és*] *per asso es e per so* ms.

256 *altres*] *altres altres* ms.

257 *astenehida*] potser *astrenehida*. Paraula de difícil lectura.

258 *deu*] *do* ms.

259 *alcexen*] o *altexen*, *alterantibus* AG.

260 *en*] *e* ms.

Capítol xxxiii.²⁶¹ Del viiiè²⁶² linatge dels falcons

Lo viiiè linatge dels falcons, qui ya s declina de la quantitat²⁶³ dels nobles falcons, és aquell qui à los peus blaus e de color d'ezur, lo qual és semblant en cantitat e en figura al²⁶⁴ folcò pelegrí, mas la esquena d'aquest ne les ales no són tan negres, e ha los pits pus blanchs que lo falcó pelegrí, e no à tant longues ales com aquell, mas la [134v] coha à un poch pus longua, e la sua veu és pus aguda per so com és de pus flaumàtica complecció. És molt mans e²⁶⁵ abrivat e ardit en pendre presa com pelegrí, cor aquels falcons qui an los peus de color d'assur tart prenen mayors ocells que piga ho cornella, mas los pelegrins e los altres falcons mayors prenen qual aucell vos vullats.

Esdeven-se que, com aquell qui à los peus d'assur s'eleva en alt per ferir abrivadament, ell comensa estar per pahor ab les ales sospesses, e no ve axí com deu abrivadament sobre la pressa. E aquesta propietat ha per sa natura, mas per l'ajuda e per la dessiplina de l'hom qui li ajuda sovín pren mayor abrivament, mas no ve axí con falcó.

Dels hocells de cassa és axí com de la fortelesa dels cavallers, com molts cavallers són per lur natura e per lur complecció febles e volpenys,²⁶⁶ emperò per saber de cavalleria e per hús de junta que fan sovén, he per esprovament de esvahyr lurs enemichs e de esperar he de farir he de aguaytar, he per fianza de lurs companyons que ls ajuden moltes de vagades e sovén [135r] fan nobles fets victoriosos. Atresí és d'aquest linatge de falcons, cor jatsia que sia poruch per natura, emperò per la esperiència que pren del savi falconer e per l'ús²⁶⁷ de enderrocar e de retanir los hocells, e per fianza del falconer qui li és de prop és fet millor he pus abrivat que no és per la suha natura. L'esperver pren axí matex aquest abrivament per rahó d'aquell qui l porta, e per asò ell pren moltes vegades ocells qui són molt pus grans he pus forts que ell.

No és naguna maravella, donchs, si²⁶⁸ lo linatge dels lanés prenen per aquesta manera e enderroquen los ocells, los quals²⁶⁹ an tan gran pahor naturalment e ten gran cohardia que no prenen²⁷⁰ sinó

261 xxxiii] om. ms.

262 viiiè] viiiio ms. I també en la primera línia.

263 quantitat] qualitate AG.

264 a] a ms.

265 mans e] minor in AG.

266 volpeny] potser volpell, 'covard, poruc'.

267 l'ús] lurs ms.

268 si] si <amb> JQ.

269 quals] quals <laners> JQ.

270 prenen] pren ms.

rates, he, a vagades, los aucells con són hexits del niu, que no poden volar, ho con són en lo niu he corren per la terra. En aquella manera los aucells poruchs²⁷¹ són fets abrivats per disciplina, a la derreria ho manifestarà.

Capítol xxxiv.²⁷² Del x linatge e lo darrer dels falcons

Lo xè linatge ho lo darrer dels falcons és aquell qui és molt poch en sa cantitat, e és apellat *mirla*,²⁷³ e en romans la apellan hom *guerlí*.²⁷⁴ Jat-[135v]sia asò que aytal linatge sia menor en cantitat dels altres falcons damunts dits, emperò aytant ardit és con negun dels altres, segons sa cantitat he sagons lo poder²⁷⁵ que ha. E, mayorment, com hés ardit per doctrina he per hús he per esperansa de ajuda del falconer qui li és de prop; enaxí que en Gillem, falconer, deya que ab aytals ell avia ya presses grues. Los aucells qui no an gran poder són axí com a perdius ho coloma si, donchs, les lurs fortesesses no són ajudades per art.

Aquest linatge de falcons an senyals en la cara axí com los altres, e an molt longues les ales e sguardament de son cors, e ha la coha de bona mesura, e les cames he los peus plens de colós citrina, e és manor que esperver, e sa cantitat és axí com un aucell que hom apella mosquet.²⁷⁶ E, con és salvatge, pren²⁷⁷ uns aucells a qui diu hom carduells,²⁷⁸ per so con és molt bo voledor e qui sab bé agaytar. E, prenent, munta he devalla firent, axí com los altres linatges de falcons. Com aquell linatge quax és conegut per tots, e per so basta so que n'avem dit.

Tres linatges són de falcons no²⁷⁹ nobles, los quals nomenaren²⁸⁰ los antichs paradors, [136r] axí com Obtolomeu he los altres, so és saber: Guila, Gumet e Tesdorion.²⁸¹ Aquests són apallats

271 *poruchs*] *poebz poruchs* ms.

272 xxxxi] om. ms.

273 *mirla*, 'ocell de l'ordre dels falconiformes, de la família dels falcònids (*Falco columbarius*), el més petit dels falcons europeus', *mirle* AG.

274 *guerlí*] *smirlin* AG.

275 *poder*] *peder* ms.

276 *mosquet*, 'falcó de talla petita'. Hàpax. *muscetum* AG.

277 *pren*] *pre* ms.

278 *carduell*, 'cadernera', *carduellos* AG.

279 *no nobles*] *nobles* ms., *ignobilium* AG.

280 *nomenaren*] *nomenarem* ms.

281 *Guila, Gumet e Tesdorion*] *Aquila, Symacus et Theodothyon* AG.

laners,²⁸² mills que falcons he alguns semblants. Los germanans apellen aquest an lur langatge *laners*,²⁸³ e alguns los an acostumats de apellar *sionet*,²⁸⁴ e altres an dit *burquers*.²⁸⁵ E saguexen les rates per los camps, e an diferència en color de blanquor he de nagror, e an cantitat de falcons; e lo roig, qui és menor, que semble mirla.

Con aquests són jóvens, en lo comensament, per la humor he per la tale rebonar²⁸⁶ quax no són de nagun ardiment. Axí con tots los infants són pahoruchs, mas, con són mudats dues ho tres veguades e la lur volpehitat natural ha pressa metzina per art, ladonchs pren coloms, a vagades lebres, conills, si bé és adoctrinat. Aquesta art deu hom tota hora tenir; que l primer any om los amansa he los domda hom, e que no ls don hom a menyar²⁸⁷ sinó aucells vius. E, com un poch los aurà plomats, lex-los hom hanar, enaxí que ls escapen de les mans, no primerament que volen, mas que córeguen. Con ells auran après de saguir aquests aucells, depuys lex-los om anar los aucells que auran picat de volant he corrent. E, con asò auran après per lonch hús, adonchs lex-los hom anar los aucels de volant ab les ales un poch trencades. E, a la per fi, lex-los hom anar ab totes lurs [136v] ales entregues de volant.

En totes aquestes cosses los deu hom apellar alta veu e escomoure, e lo falconer li deu ajudar a tenir l'aucell²⁸⁸ com per so ell ne reb ardiment. E, al segon any, ell prendrà ya de mayor aucells, cor tot aucell²⁸⁹ de aquesta manera rep ensemps nodriment he ardiment per les cosses damunt dites. E, après, pren haquels que l falconer vol. Jatsesia asò que ls aucells de la primera noblesa no agen ops so que damunt és dit, los quals són viii dels primers linatges, enperhò molt val a créixer tot ardiment.

Aquestes cosses damunt dites basta prou ésser dites de la simpleha²⁹⁰ dels falcons.

Cor, dementre que cascuns de aquests linatges és ensemps mesclats ab altre, molts linatges de falcons ne són fets. Mas aquells que són pervenguts a nos són iii,²⁹¹ cor lo falcó pelegrí sovén se mescla ab aquells qui an los peus blaus. E, quant aquest mesclament se fa ensemps de pelegrí tersol

282 *falcó llaner*, 'falcó de l'espècie *Tinnunculus cenchris*, de color blanquinós amb taques fosques'.

283 *laners*] *lavers* ms., *lanere* AG.

284 *sionet*] *sveimere* AG.

285 *burquers*] *butberii* AG.

286 *tale rebonar*] *hebes calidum* AG. La lliçó del manuscrit ací està corrompuda.

287 *menyar*] *menjas* ms.

288 *l'aucell*] *lancells* ms.

289 *aucell*] *aucell pendra* ms.

290 *simpleha*] *dissiplina* JQ, *audaciam et periciam* AG.

291 *iii*] *iii* ms.

he de aquell prim qui à los peus blaus, lavors molt poch se luyen de nobleha, com la sament del mascle és hobrant, faent he fermant per lo esperhit de virificació que aporta la virtut paternal en la fenbra²⁹² qui li és supdita. E axí lo para²⁹³ are senbla lo pare, jatsesia asò que en los peus aya una poca de color de atzur. Mas, con de asò sia fet lo contrari, so és a saber, que ò para no sia bo e que la mara sia nobla, ladonchs lo pare²⁹⁴ resembra fortment lo pare, [137r] que no és bo he ha poca de la noblesa en si de la mara.

Enaxí con avem dit que de aquests dos falcons se fa mesclament ensemps, enaxí dels pelegrins que volen solitaris sovín per les terres és fet mesclament ensemps ab los laners negres, e a vegades ab los blanchs,²⁹⁵ e a vagades ab los rogs; e per la sament qui acosta, per la complecció semblen ensemps, e per l'espai del temps de l'enprenyament²⁹⁶ dels hous e de la companyiha,²⁹⁷ lo pare²⁹⁸ és creat he resembra a cascunes de les parts. E asò se fa entre los aucels e ls bestarts, segons que aquesta cossa és manifesta en los libres que són estat fets ans de aquest. Aquest mesclament se fa e los falcons de diverses espèssies qui s'acosten he són vaynes en complecció, en lo temps que s mesclen ensemps se atroben, e asò fan con no atroben linatge de la lur espèssia ab qui s mesclen.

Jatsia asò que nos ayam dits III linatges de falcons en aquesta guisa mesclats ensemps ésser venguts a nos, emperò rahó requer en molt d'altros mesclaments tot dia ne poden ésser fets. E nos crehem que sia aquesta la raó com diversos linatges de falcons són trobats en diverses regihons. Jatsia asò que diverses regihons fassen les costumes e les colors de les bèsties ésser diverses, enperò la rahó de les diverses espècies fan diversitats, mayorment²⁹⁹ lo mesclament³⁰⁰ que nos avem dit, segons que nos avem vist [137v] en los linatges de les hoques e dels cans e dels cavals en nostre temps.

E hasò no és fet ten solament en los linatges dels falcons ensemps mesclats, enans és fet del linatge dels falcons ab los estors e ab los espervers e ab los linatges³⁰¹ de les hàguiles; és provat³⁰² que són

292 *paternal en la* | *paternall en la* <gutta de la> fenbra JQ, *paternae virtutis in subiectam feminae guttam* AG.

293 *para* | *partus* AG, 'fill, cria'.

294 *pare* | *partus* AG, 'fill, cria'.

295 *blanchs* | *blaus* ms., *albis* AG.

296 *emprenyament*, 'acte i efecte d'emprenyar o fecundar'.

297 *companyiha* | *companyiba*, <llurs sements mesclades es pertorben i es transformen i es completen mútuament, i> JQ.

298 *pare* | *partus* AG.

299 *mayorment* | <és> *mayorment* JQ.

300 *mesclamen* | *comensament* *mesclament* ms.

301 *linatges* | *linatge* ms.

302 *prova* | *prossat* *provat* ms.

fets diversos mesclaments ab generació de diversos aucells de cassa que són conposts.³⁰³ Mas, en los³⁰⁴ denant dits IIII linatges, mayorment avem dit que n feu mesclament e ajustament de falcó pelegrí, per so con los pelegrís, mantinent que són nats, són gitats per lurs pares delà on nexen, e sovín se pertexen los uns dels altres per presa³⁰⁵ he per hira. E, con no atroben de la lur espècia ab qui s puxen mesclar, ells se mesclen ab los pus semblans que puxen trobar d'altre espècia en lo temps con se deuen cavalcar. E, con se mesclen ensemps ab aquell qui ha los peus de color de azur, quax de aquell qui despuys nex és senblant a palagrí; e, con se mescle ab lo laner negre, hix-ne falcó negre, qui no és bo hi és senblant al negre; e, con se mescle ab lo blanch,³⁰⁶ hix-ne falcó blanc e és semblant al blanch; e, con se mescle ab lo laner roig, hix-ne falcó roig e és senblant al roig en figura e n color.

Aquests falcons hitalihans, qui són en aquesta guisa mesclats he conposts pus leugerament són [138r] ajudats³⁰⁷ que aquells qui de tot en tot freturen de noblesa e, mayorment, si lo pare és noble, com molta de noblesa rep d'ell, axí com avem dit en los libres de aquesta siència. Mas, si és lo contrari, enaxí que la mare sia noble he que lo pare fretur de noblesa, aquell qui serà nat de aquells aytals aurà menys de noblesa he menys bonessa, mas, enperò, per bona doctrina reebrà millorrament e, mayorment, haprés de un any ho de dos en aquella manera que dessus avem dita.

Aquestes cosses que avem dites basten ara dels linatges dels falcons e de les natures com per asò dit poran ésser coneguts.

D'aquí avant direm de les metgies he dels³⁰⁸ regiment dels falcons.

Capítol xxxvii.³⁰⁹ Que parla del regiment dels falcons, lo qual és pertit en tres regiments

Lo regiment dels falcons és pertit en tres regiments, so és a saber, en regiment de domdar e en regiment de sanitat e en regiment de malaltia.

303 *conposts*] *conpots* ms., *compositarum* AG.

304 *los*] *lo* ms.

305 *presa*] *preba* ms., *praedam* AG.

306 *blanch*] *negre blanch* ms. *album* AG.

307 *ajudats*] *ajudants* ms., *ajudats* <per art> JQ, *facilius iuvantur* AG.

308 *dels*] *dels* ms.

309 xxxvii] om. ms.

Lo regiment de mansedar he domdar ha dos³¹⁰ térmens, dels quals la un és [138v] que s'acostumen³¹¹ a la mà de l'hom, he altre és que sia fet ardit he abrivat en la pressa dels aucells. Lo primer regiment si és que nuyll temps no li don hom a menyar sinó sobre la mà, com per asò ell se acostuma³¹² de l'hom. E ama lo banifet que hom li fa, e enclina son cor, segons que diu Seneca.³¹³ Primerament, quant hom los deu amensadar, meta-li hom lo capell davant la vista, e sia tengut en la mà entro a tèrsia. Lavós, don-li hom a menyar una cuxa de guallina e, con la aurà manyada, pos-lo hom sobre un cavallet baix al sol e possa davant aygua en què s bany si s vol e, despuys, lexe'l estar al sol entrò que s sia bé denayat e mundat. Puys, sia mès en un loch escur entrò al vespre, e puys, prin[...]³¹⁴

[139r] Capítol primer. Per falcó costibat de ventrel

És conegut com à lo ventrel gros e dur e à la cara torbada e asaborex-se sovent la boca e no pot esmirllar luny, espesialment en dejú. Si l vols curar, fes la madecina següent:³¹⁵

Prin un tros de sucre candi, aytant com una avellana grosa, e tin-lo en la boca un poc; e prin lo aucel e mit-li lo sucre en la boca en guisa que l se n'enviy.³¹⁶ E, après del sucre, mit-li en la boca aygüe neta e clara, aytant com cabés en mige closque d'ou. E, com l'aucel aurà ben payit he ben esmirllat, pex-lo de una cuxe de pol e dona-li lo fel del pol ab un poch de fetge. E, lo dia après sagüent, prin un tros de budel de gualina, tant com mig dit de larc, e sia ben levat ab aygua, e sia liguat a la un cap ab fil prim; e umple aquel budel del milor oli de olives que puxes trobar. E, après, liguat lo budel en l'altre cap. E prin lo falcó he mit-li aquel budel per la boca; e, com lo falcó aurà bé gitat aquel oli fora e aurà bé esmirllat, prin [139v] aygua tèbeya e pex-lo de cor de crestat o de moltó o de cabrit o de lebre, e banya aquel cor sovent en l'aygüe tèbea.

310 *dos*] III ms., *duos* AG.

311 *acostumen*] *acosten* ms., *assuescat* AG.

312 *acostuma*] *acostuma* <a la mà> JQ, *manum consuescet* AG.

313 *Seneca*] *Symachus* AG.

314 La darrera línia queda inacabada. La resta del foli queda en blanc. El foli següent comença per la meitat també, amb un altre tractat sobre medicines dels falcons, el que hi havia a l'índex del manuscrit. Això vol dir que el capítol anterior queda inacabat i ara comença un altre tractat de caça.

315 Ací comença un altre tractat.

316 *enviar-se*, 'empassar-se, deglutir'.

Capítol segon. Per a pentex de ocel

Per aucel qui à pentex és conegut que, après que s'és debetut, él pentexe. Si l vols curar, prin un cor de porch, e ages de la let de cabre, de la cabre vermella. E prin dels pèls del porc dels pus prims, e sien capolats pus menut que pusques. E mulla lo cor del porch en la let desús dita, e scanpa sobre lo dit cor dels pèls, e done-li'n una gorga. E gorde't que no ports lo falcó prop foc ni en loc calt, ne l tengues molt al sol sinó poc. E garde'l del vent, e pose'l al pus fret loc que troberàs, e garde'l que no s debata. E dóna-li de la menta sana dues veguades la setmana. E da-li a menjar pols ab los ossos, los altres dies de la setmana, sens ploma; e, si és d'estiu, dona-li aucellets patits de niu. E estigua denant l'aucel tot lo jorn un librel d'aygua neta en què s bany con se volrà. E asò fe fins que sia guarit.

Capítol terç. A grans qui s fan en la boca dels alcels qui s'apelen guarniols

Aucel qui a guarniols, si l vols guarir, prin sucre candi, tant com una avellana grosa, e mit-lo-li en la boca, e, après del sucre, prin aygua neta, tanta com cabés en mige closque d'ou, e done-li a menjar cor o cuxe de pol banyat en aygua freda e ensalguada³¹⁷ de sucre blanc. E prin una ploma d'oca qui tal bé, e escure'n aquels garniols o grans de la boca e de la lengua e del peledar, en guissa que n'hisque sanch. E prin après un tros [140r] de drap de li prim qui sia nou, e prin un poc de vi blanch, e mit en lo vi un poc de alum³¹⁸ de roca moylt,³¹⁹ e banye'n aquel drap en lo vi, e fregue n aquel loc on axirà la sanch, e après prin lo drap e torna fregar altre veguada com sia banyat d'axò matex. E asò sia fet tres veguades solament. E, com aquesta madesina serà feta, lo matí e lo vespre següent prin melrosat e prin un bastó prim, e al cap del bastó sie enbolcat un poc de cotó ligat ab fil. E banya aquel cotó en la mel, e de part de dins del carcanyel sie bé escurat ab aquel³²⁰ melrosat alà on sien les nafres. E la lengua unte'n del melrosat dos veguades lo jorn, e fet aquest escurament per tres dies. E, pessats aquests tres dies, si lo past que li daretés és fret, sia banyat ab aygua calda e desús untat ab un poc d'oli. E aquest past li donarets per tres vaguades la setmana; e, si lo past és calt, sia untat ab un poc d'oli. E adoba-li lo bec que l'age un poc curt, e dona-li a tirar. Banyar-li as les nefes ab aygua tèbea.

317 *ensalgar*, 'cobrir de farina o d'altra matèria polsosa'.

318 *alum*, 'sulfat doble d'un metall trivalent i un altre monovalent capaços de cristal·litzar en octaedres regulars amb dotze mol·lècules d'aigua de cristal·lització'.

319 *moylt*] llegiu *molt*

320 *aquel*] *aquelha* ms.

Capítol quart. Aucel qui age lo cap inflat e lo peledar

Per aucel qui age lo cap inflat e lo paladar, si l vols curar, ti'l larc de ventre, axí com en lo primer capítol és escrit. E adoba-li lo bec que l tingua curt. E prin una lenseta de barber e toca-li en la infledura desús dita del peledar, en la part defora, envés la part del bec, en guisa que n'hisqua sanch, e asò solament en un loc. E prin dos grans de pebre moylts e mescle'ls ab un poc de grase molta, e fen un poc de empastre ab una guota de mel, pasa-la-li en la nafre que as feta ab la lenceta. E, lo matí après, vinent en dejú, prin IIII grans de caparàs e pique'ls e esclafa'ls e mit-[140v]los en un drap dins un poc d'aygua tèbeya, e mit-ne una gota en cascuna nefe,³²¹ e guarde't que no li'n metesses en l'uy ni en la boca. E possa l'aucel al sol e lexa obrar la madesina. E, quant te aperà que la medesina age obrat, prin aygua tèbeya e ages cotó e banye'l en l'aygua tèbea, e mit-ne per les nefes de l'aucel IIII o V veguades. E, après, sucle-li les nefes ab la boca una veguada o dues. E, après, prin un poc de vin blanc, e ab lo cotó mit-ne per les nefes una gota. E, après una pessa, mulla-li la cara ab aygua clara bé de aventatge; e, après, pose'l al sol tro que sia axut. E, puys, leve'l de aquí e torne'l a la perxe en loc fresc. E, al vespre, fe-li tirar una cuxa de pol e da-li a menjar los ossos trencats ab les dents; e, altre dia, da-li ha menjar una cuxa de pol banyada en aygua freda, e porta l'aucel en un loc per banyar; e, si no s vol banyar, ruxa-li la cara e sots les ales, e aporto'l al sol tro que sia axut. E tots dies fe-li tirar una cuxa de polla, e tin-lo larc de ventre, axí com se contén en lo primer capítol, e da-li pasts de perdiu calda dues veguades la setmana. E, si fer-se pot, fe-li plomar una ala de alcel sovent.

Capítol vè. Per cascadura de ocel

Aucel que sia truncat o cascat dintre, e no puxe engrexar ne puxe menjar, e fa sanc com esmirra, prin, primerament, un colom paoner petit e aranque-li la una ala. E prin lo cor e lo fetge del colom; e ages un poc de momia picada, e fen lo cor del colom, e al mig mit momia picada, e da-li'n a menjar del colom matex mitge gorgua sens ossos e sens ploma; e da-li'n pus poques picades que pusques. E, après, ages mige unça de ermodeculi e mige unça de turbit³²² e una unça de sucre candi e una unça de sucre blanc; e pique aquel bé cascan per si e, après, mescle-u ensemps. E estoge-u en un paper, [141r] e da-li'n a menjar una veguada lo jorn, e mit-hi de la pólvora. E asó fe un dia e altre no, e, com l'aucel o menjarà volentés,³²³ da-li'n a menjar molt en una veguada lo jorn ab past calt, cassant e no casant. E, si és san l'aucel, da-li'n ab past calt o fret dos veguades la setmana.

321 *nefe]* *nefle* ms.

322 *turbit*, 'planta convolvulàcia de les Índies, de l'espècie *Operculina turpethum*, d'arrels tuberoses i purgants'.

323 *volentés]* *volentesa* ms.

Capítol viè. Si vols tanir san l'aucel tot l'any, fes so qui s seguex migant abril, ans que l metes en muda

Prin de la gerepigua aytant com una fava, e prin levor d'erbe cuquera, e fregua-la bé en les mans, e mescle-u e paste-u, e fe'n un rodolí, axí com una avellana grosa. E prin oli apati³²⁴ aytant com un siuró, e mol-lo ab lo mànech del guavinet sobre un talador de fust, e enbolca lo redolí de³²⁵ aquesta pólvora en guisa que la pringua tota. E ages une canele³²⁶ de sera, e prin lo falcó destrement, e mit-li haquel redolí en la boca, e ab la candela enpeny-li lo redolí fins aquel age a mig carcanyel.³²⁷ E prin de la gerepigua sola, e ab lo dit fregue-li'n bé lo peledar, e tin-lo en loc fresc, e fe-le-y tenir tant com poràs. E, si ho vol gitar massa tost, mit-li un poc de aygüe per les nefes. Com lo age tengut prou, pose'l al sol, e, com age bé gitat, leve'l del sol e porte'l a la aygua per benyar, e, si no s vol banyar, ruxe-li la cara. E, al vespre, pex-lo de un colom paoner o de una cuxa de gualina, e da-li ploma. E, après, pasats VIII jorns, prin de la caguamuge de la manuda VIII grans e munde'ls bé de les escorxes. E prin dos guavinetes bé nets, e ages un poc de la pel del col de [141v] una polla. E ab la un dels guanivets sobre l'altre, esclafats cascun per si, e mit-los de un en un sobre la pel, e tors-lo³²⁸ bé com un botó, e forada-lo bé menut ab una agulla e mit-ho a la boca del falcó; e, al vespre, pex-lo de una cuxa de gualina no masa.

Capítol viè. Per baxar falcó

A falcó qui exirà de muda, si l vols baxar, da-li a menyar pol petits gran gorgua, IIII o V veguades, e après da-li a menjar pols grosos, axí com una perdiu, neguats en aygua e frets. Da-li'n a menjar la maytat al matí e l'altre meytat al vespre, ab ploma e ab ossos. E, com sia baxat bé XX o XXV jorns, fe'l volar a cassa, e, com aya cassats VII o VIII jorns, no li dons ha menjar massa gran gorga de la cassa que cassaràs; e, lo dia que no cassaràs, da-li a menjar cran banyada en aygüe frede. E, après, adobe-li lo bec de la giripigua, axí com demunt és dit, e no li dons de la cassa pus si donchs no era de hivern o fes grans frets, axí com demunt és dit. E, puys, fes engüent de blanch d'ou e fel de bou, e debat-ho tant que torn engüent.

Capítol viiiè. Per porets

Si vols guarir aucel qui age porets, fe-li axir sanch de totes les ungles ab un guanivet. Après, ages vinagre e alum de roca e sal, e pique'l bé e mescle-u ab lo vinagre, e ab un poc de cotó banyen-li'n les mans deval e demunt. E fe estar lo falcó sobre un sach de sal, e banye'l bé [142r] de vinagre, e estigua lo falcó de nit e de dia sobre lo sac demunt dit de sal.

324 *oli apati*] *àloe pati* JQ.

325 *de*] *be* ms.

326 *une canele*] *dues caneles* ms.

327 *carcanyell*, 'gargamella'.

328 *tors-lo*] *torcs-lo* ms.

Capítol viiiè. A tota trencadura de dit o de mà o de cama de falcó

Prin clare d'ou e pedre marbre, e mol-le bé, e prin forment masteguat, e mescle la pólvora ab la clara de l'ou, e posse-u sobre la trencadura, e possa desús lo forment mesteguat. E, après, prin un poc de pegunta molta e mit-ne sobre tot. E prin un poc de drap de li prim e ligua-lo ab fil prim sobre tot asò. E, après dos jorns, leve lo fil e estigua l'aucel xv jorns que no vol, e estigua en cassa fosca, que no s debata, e axí serà guarit.

Capítol xè. Per falcó qui no pugua gitar la gorgua ne la pugua pessar

Prin aygüe tèbeya e un poc de cotó e banye'l ab l'aygüe tèbea en les nefes. E prin lo falcó e umple-li la gorgua de la dita aygüe entrò que sia molla. E, après, mit-li lo dit en la guorga, al cap dels pits, defore, e tira-le-y amunt e axir-n'à tota. E, gitada la gorgua, umple-la-li altre veguada de la aygua tèbea, e fe-le-li gitar altre veguada. E, après, prin dos clavels de girofle e un poc de sucre blanc, aytant com una avellana; e pica-ho tot ensemps e detrempa-o ab aygua calda e mit-lo-y dins la gorgua. Après estigua en loc calt, e no li dons a menjar entrò al vespre, e da-li un petit de colom.

Capítol xiè. Per pessar bé los pasts a falcó e estor o esperver

[142v] Si estor, falcó o esperver volràs tanir sa que pas bé les viandes, prin a veguades lexiu ben colat e banye-y la carn³²⁹ que li deràs a menjar, e pex-lo axí dos dies; altre dia da-li a menjar carn³³⁰ de boc ab mentegua e pols de màstec.³³¹ Pex-lo axí per tres dies.

Capítol xiiè. Per ocel malalt

Aucel qui sia malalt, prin una coloma qui vol poc e gita-la-li denant en guissa que no pusque fugir; e tingua-la entre les mans, e aurà gran dalit ab ella, e da-li de la sanc a beura.

Capítol xiiiè. Per ocel que om no sap quina malautia ha

Si no saps quina malaltia ha l'aucel, pex-lo ab limedures de ferro, e possa de les limadures en la carn³³² calenta, e gite-y mel e oli rosat mesclat ab les limedures del ferre.

329 *carn*] *cran* ms.

330 *carn*] *cran* ms.

331 *màstec*, 'planta de la família de les compostes, de l'espècie *Chondrilla juncea*, que creix pels camps de conreu i és collida per a fer-la servir d'enciam'.

332 *carn*] *cran* ms.

Capítol xiiiiè. Pel alcel qui à fàstic e no pot menjar

Si l'alcel à fastix e no pot menjar, prin un aucellet e unte'l ab mel e ab hori³³³ demunt e ab pols de màstech, e da-li'n a menjar. E, si gita so que aurà menjat, prin una teula que sia bé levada e neta, e pica-la bé; e, com serà bé picada, sia la pólvora bé sernuda,³³⁴ e gite'n sobre la carn³³⁵ que li deràs a menjar tres dies. E, puys, da-li a menjar cuxa de gualina o cor de gualina banyat ab suc de donzel.³³⁶ Axí pex-lo per tres dies ab les limadures demunt dites. [143r]

Capítol xvè Per aucel qui à pepida³³⁷

Si aucel à pepida, és malautia qui dona tost la mort. Prin un aucellet e fen-lo, e ab lo ventrel e ab lo fel fregue-li la lengua. E, puys, da-li a menjar fetge d'anguila.

Capítol xviè. Conexense de l'alcel com à febre

Aucel qui age los peus morats e mudats, e ha los uls carnosos e torbats, levors à febre. Prin leu³³⁸ de colom e creme'l e fe'n pólvora, e posse'n sobre la cran³³⁹ que li deràs a menjar. E, si d'aquesta pólvora no pot menjar, prin fel d'anguila e fe-li que l meng entregua. Prin riubarbre e mit-lo en aygua e da-li'n a beura. E prin les entramenes de un colom e seque-les bé e fe-li'n pólvora e da-li'n a menjar ab la carn.

Capítol xviiè. A dolor de cap de ocel qui comens als uls

Aucel qui à dolor al cap e comense als uls, prin lo suc de la rel del fanol e oli de liri, vermels d'ous e let de dona qui nodresque infant mascle, e mescle-u tot ensemps, e unte-li'n los uls tant fins que guoresque.

333 *bori*] *bon vi* JQ.

334 *cernut*, 'tamisat'.

335 *carn*] *cran* ms.

336 *donzell*, 'planta de la família de les compostes, de l'espècie *Artemisia absinthium*'.

337 *pepida*, 'tel escatós que es forma sota la llengua de certes aus, sobretot de les gallines, per acumulació de mucositats, i que constitueix una malaltia contagiosa'.

338 *lleu*, 'pulmons'.

339 *cran*] llegiu *carn*

Capítol xviiiè. A lumbrifeli, so és, aucel qui no pot volar axí com à acostumat

Aucel qui no pot volar axí com sol e à les ales sanes à malautia que apella om lumbrifeli. À aquesta cura: prin una enguila e cou-la bé en aygüe; e cul lo grex que n'axirà, e pose'l so³⁴⁰ [143v] sobre la cran que mengerà. E unte-li'n la lengua he les nerils ab lo dit grex, e guorrà. E prin l'aygüe on serà cuyta la enguila e banye'n l'aucel, e puyt pose'l al sol una estona. E asò fes per tres dies.

Capítol xviiiè. Conexensa com l'aucel à³⁴¹ mal en la vaxigua

Aucel qui s debat per beura aygüe à dolor en la vaxigua. Prin alum de roca³⁴² e da-li'n a menjar ab la cran un past. E, la segona vaguada, da-li a menjar cran de boc ab mel e ab mantegua per viii³⁴³ dies, e posa-li damunt sanc de colom, e pose l'aucel a l'aygua e begue'n aytanta com ne volrà.

Capítol xxè. A mal de uls

Aucel qui age los uls inflats, prin rel de ravagalest,³⁴⁴ pes de drachme e mig, e tres clavels de girofle e tres grans de caparàs; gíngebre, dragme e mige, e xxx grans de mostalla; e tot asò pica ensemps. E prin grex de turtuga que no age aguts hous e bull-o tot ensemps en lo grex, e ab un drap poso'l en una capsà; e da-li'n a menjar lo primer dia iiii picades, lo segon dia dos picades, e axí cascun dia tro que sia guorit.

Capítol xxiè. Aucel qui git sanc

Prin sanc de dregó bé picada e mesclada ab bon vin, e dóna-li'n a menjar tres dies ab la cran que sia calenta. Enperò, a veguades los esdevé per molta sanc que beuen de la cassa que prenen e no an mester aquesta cura. Si li ve per trencadura o quesquedura, faràs-li la cura demunt dita. [144r]

Capítol xxiiè. Aucel qui age péra

Prin àloes sicotrí,³⁴⁵ pes de tres dinés, e màstech, pes de vii diners, e coladana, pes de vii dinés. De tot asò fe pólvora e da-li'n a menjar ab la cran.

340 Aquest mot *so* pot ser el demostratiu neutre o la primera síl·laba de la preposició *sobre* que trobem en la pàgina següent.

341 *à*] *a sobre* ms.

342 *alum de roca*] *àloes* JQ.

343 *viii*] *vii* JQ.

344 *ravagalest*] *rava, gualesc* JQ.

345 *sicotrí*, 'aplicat al sèver e àloe d'una varietat especial'.

Capítol xxiiiè. Altre madesina milor a aucel qui age pedre

Prin àloe pàtic e caparàs e pebre cumú, aytant àloe com del pebre, e la tersa part sia caparàs. E, de tot asò, fe pólvora, e da-li'n a menjar ab la cran banyada ab oli de ginyoli. E, si d'aquest oli no pots aver per benyar la cran que li daràs a menjar, prin rejola³⁴⁶ e fes-ne troses menuts, e mit-los en una lossa de fero e mit-hi oli e pose'l sobre lo foc, e bulla tant entrò que la reyola se age begut l'oli e que torn negre la reyola. E, puy, fe'n pólvora e da-li'n a menjar ab la cran ab les dites cosses ensemps.

Capítol xxiiiiè. Aucl qui age poys

Aucl qui age poys, unte'l ab suc de malrubí³⁴⁷ e puy enbolque'l l'aucl en un drap blanc de li e stigua una pessa al sol. E prin femne de persona, e creme-la e fe'n pólvora e, de la cendre que n'exirà, gite-li'n demunt; e garde que no li'n caygue en los uls ne en les orelles. Prin pebre comú o orpiment,³⁴⁸ e gite-li'n entre les plomes e en les rels dels canyons de les plomes de tot lo cos. E, si asò no pots aver, prin buyne³⁴⁹ de bou qui sia bé seca e fe'n axí com demunt és dit. Asò fet, pose'l al sol una estona.

Capítol xxvè. Per aucl qui age poys, altre manera

[144v] Prin malrubí, malví³⁵⁰ e donzel, tot mesclat ensemps, cou-ho en aygua tant tro que torn a la tersa part, e ab aquesta aygua banya l'aucl ferm e pose'l al sol tro que sia axut.

Capítol xxviè. Aucl qui à cuchs e hamagresque, los quals apelen filandres

Si alcel à cuchs e amagresque, banye-li la cran que li deràs a menjar ab aquesta aygua demunt dita; e tantost conexeràs que le maytat de la cran reté e l'altre meytat gita, que no pot retenir, e tantost la li deus tolre. E plome'l enfre les cuxes, e prin un budel de gualina e unple'l d'oli e bul-o un poc, e dona-ly a menjar destrement. E, si no l volia menjar, prin l'aucl destrement e mit-li aquel budel en

346 *rajola*, 'oli de rajoles significava oli fet d'una barreja d'oli d'olives amb pols de rajoles de terrissa'.

347 *malrubí*, 'planta labiada de l'espècie *Marrubium vulgare*, de moltes tiges, fulles ovato-orbiculars, cordiformes o cuneiformes a la base, flors blanques en glomèruls multíflores, amb bractèoles alesnades'.

348 *orpiment*, 'trisulfur d'arsènic, de color groc de llimona, molt tòxic, usat en tintoreria, pintura i pirotècnica, i antigament en medicina'.

349 *buina*, 'excrement de bou (en general)'.

350 *malví*, 'planta malvàcia de l'espècie *Althaea officinalis*, tomentosa, de fulles molt espesses, apelfades, i flors de color rosa clar, l'arrel de la qual s'usa com a pectoral i com a emol·lient'.

la boca e, ab lo dit, destrement enpeny-li lo budel fins que l'aya ben dins lo carcanyel. E, al ters³⁵¹ dia, da-li a menjar cran banyada ab suc de donzel o ab suc de lengua bovina,³⁵² aquella que s fa per los prats. Si l'aucel no volrà menjar lo budel plen d'oli, banya la carn³⁵³ ab suc de ravagalest, e dona-li seres de bístia ben picades ab la cran, e auciarà los cuchs.

Capítol xxviiè. A conexense de aucel qui à mal d'escuma

Aucel qui à mal d'escuma, conexerets entre les cuxes que à a manera d'escuma. Prin vii grans de pebre e tres cabesses d'ayls e iii culerades de mel, e mescle-ho tot ensemps, e bull-ho³⁵⁴ tant tro que sie³⁵⁵ espès, e mit-lo en una capseta, e da-li a menjar cran de oqua o de bou ab la madesina. E da-li'n cascun dia tres vaguades tro que sia guarit.

Capítol xxviiiè. A tota malaltia que ocel age als uls, especial en la lila blanca

[145r] Prin èsula,³⁵⁶ que an los especiés, ben picat e sernut, e suc de³⁵⁷ rel de fenol e aygua rosada e let de fembre qui nodresca infant mascle, tant de l'un com de l'altro, e mit-ne tot dia en l'ul. E prin atzur e sucre candi, e pique'l bé, e pase'l per un sedàs, e gite-li'n en l'ull.

Capítol xxviiiiè. Per poret de ocel

Aucel qui age porrets, prin latrera major, so és, marina.³⁵⁸ Trau-ne la let, e prin un drap de li blanc e banye'l en la let, e posa lo drap en la perxa on està l'aucel, e tengua les mans en lo drap, e estigue-y tota la nit, e al matí troberàs lo poret esclafat. E, tentost, leva lo drap de la perxe, e possa-hi un altro drap banyat ab vinagre, e prin grex de porc e unte-li'n la mà d'on lo poret serà axit.

351 *ters*] *tercs* ms.

352 *lengua bovina*, 'Planta de les espècies *Anchusa azurea* i *A. undulata*, de fulles ovals-allançades, flors en raïm amb la corol la blava o purpurina'.

353 *carn*] *cran* ms.

354 *bull-bo*] *bulle-bo* ms.

355 *sie*] *sies* ms.

356 *èsula*, 'nom científic d'un gènere de plantes euforbiàcies'.

357 *de*] *de donzel* ms.

358 *marina*, 'planta de diferents espècies del gènere *Euphorbia*, que, en trencar-se, dona un suc lletós'.

Capítol xxxè. A pentax de ocel

Prin femna de persona que sia bé sequa, e pica-la e banya-li la cran, e sia-hi mesclat suc de col.

Capítol xxxiè. Aucel qui tengua sanch en la gorgua

Prin xxx grans de mostalla³⁵⁹ e v grans de pebre e un de caparàs, e piqua-ho ensemps tot; e prin un poc de sagí de porcella e mit-o en una lossa de ferro e trau-ne lo grex, e mit-hi les pélvores e posah-o tot ensemps; e da-li'n ha menjar, e guarà.

Capítol xxxiiè. A sobràs³⁶⁰ de ocel

A sobràs qui s fa en la cama de l'ocel, prin vermels d'ous e unte'l-ne, e guarà. [145v]

Capítol xxxiiiè. A fer mudar tost³⁶¹ ocel

Si vols que l'aucel mut tost e age³⁶² bones plomes, prin tortugues, pica-les e mit-les en un sac de li patit, e hisque'n tanta aygua con axir-ne porà, e banye'n la cran que mengerà l'alcel.

Capítol xxxiiiiè. Aucel qui no pusque ben pessar la vianda

Prin tres grans de pebre, e torre'ls e pique'ls, e da-li'n a menjar ab la cran.

Capítol xxxvè. Aucel qui git la cran

Posa-li denant aygüe e begue'n aytant com ne volrà; e no li dons aquel dia res a menjar. E prin colada de let de cabre e trau-na lo sirigot;³⁶³ e prin un colom novel e trenca-li los pits; e, asò que n'exirà, mescle-ho tot ab la colada; e da-li'n a menjar. E asò fe dos vaguades.

359 *mostalla*, 'mostassa'.

360 *sobràs*, 'tumor dur que es congria sobre un os'.

361 *tost*] *tot* ms.

362 *age*] *ages* ms.

363 *sirigot*, 'la part aquosa de la llet, separada de la coagulable'.

Capítol xxxviè. Aucel qui té plomada vella en la guorgua

Aucel qui té plomada vella en la guorgua, da-li tres plomades d'estopa mesclades ab mel, he da-li'n per forsa.

Capítol xxxviiè. Aucel qui té cran al matí e no la pot pesar

Aucel qui té cran al matí e no la pot pesar, da-li a menjar una cuxa de granota, e peserà-la.

Capítol xxxviiiè. Per porets de ocel

Aucel qui à porrets, prin un drap de tapit³⁶⁴ bé pelós o un drap de feltre, e cus-lo en la perxe on à acostumat de estar lo aucel. E gite sobre [146r] aquel drap sal que sia ben picada, e gita-n'i molta; e prin orí d'ome e banye'n lo aucel e lo drap. E pose-y l'aucel, e guarà.

Capítol xxxixè. Per aucel qui no puxe engrexar

Per aucel qui no puxe engrexar: fe-u possar que no l ports, e da-li a menjar cran de porc més que d'altre cran; e da-li aucellets e gualines, e possa-li aygua denant, que 's bany tota hora que 's vulla.

Capítol xxxxè. Aucel qui ha dolor en valessa

Per aucel qui ha dolor en valessa, prin castafragia³⁶⁵ e girofle, de cascun tres grans, e picats-ho, e dats-li'n a menjar ab cran calenta tres vaguades.

Así comensen les medesines dels estors.

Capítol xxxxiè. Astor o falcó o altre aucel qui aurà sanc³⁶⁶

Per astor o falcó o altre aucel qui aurà sanch, da-li sanc de dregró e monmia, e sia tot picat, e da-li'n a menjar tres dies.

364 *tapit*, 'catifa'.

365 *castafragia*] *estafragia* JQ.

366 *sanc*] *sanc* <*al'esmiradura*> JQ.

Capítol xxxxiè. Aucel qui no vulla menjar

Per falcó o estor o altre aucel qui no vulla menjar, muda-li sovent les viandes, e mengerà.

Capítol xxxxiiè. Astor qui és melalt

Prin un gra de nou e guoma de ginebre, e liga-o tot ensemps en un drap de li, e mit-hi desots cualiu, e estigua al foc tant tro que sia cremat. E fe'n pólvora, e mescle-y mel amb mantegua, e da-li'n a menjar ab la cran. [146v]

Capítol xxxxiiiè. Conexense com l'estor à mal en la vaxigua

Conaxensa com l'estor à mal en la vaxigua: se conex, so és, cant l'astor beu l'aygua e 's debat, à dolor en la vaxigua. Lo primer dia, da-li a menjar cran qui age ales,³⁶⁷ l'autre dia, da-li a menjar cran de cabre mesclada ab mel,³⁶⁸ e banya-la ab sanc de colom, e axí pex-lo per tres³⁶⁹ dies.

Capítol xxxxvè. Conexense com l'estor à febre

Quant l'astor à febre, conexeràs que à les mans morades e tremudades de color, e los uls fort torbats, quax a blau de atzur. Prin les entramenes de un colom, e seque-les bé e pique-les, e da-li'n a menjar ab la cran calenta; e prin fel de gualina e da-le-y antregue a menjar. E, si no n pots aver, da-li riubarbre picat ab aygua.

Capítol xxxxviè. Astor qui no pot mudar

Prin una coloma³⁷⁰ negre e mate-la, e fe-la coura ab forment; e dona lo forment a menjar a una gualina per xx³⁷¹ dies. E, puys, dona a menjar la gualina a l'astor.

Capítol xxxxviiè. Astor a qui quauen les plomes per tinya, lo qual se apella formigua

Prin ensens e màstec, tant de la un con de l'altre, e pica-ho tot ensemps, e mit-ho en lexiu, e estigue-y tres dies los dits màstec e ensens; e mit-ne a l'astor sots les ales, als coltels e als vans, e guarà.

367 *ales*] *àlos* JQ.

368 *ab mel*] *ab* <*mantega i amb*> *mel* JQ.

369 *tres*] *vii* JQ.

370 *coloma*] *colobra* JQ.

371 *xx*] *ix* JQ.

Capítol xxxviiiè. Astor qui à totes les plomes e no pot volar axí com sol

[147r] Quant l'astor qui à totes les plomes e no pot volar, prin una lebre³⁷² e cou-la bé, e prin lo grex qui n'exirà, e da-li'n a³⁷³ menjar ab la cran.

Capítol xxxviiiè. Aucel qui à dolor en lo cap

Quant l'astor o qualsevol aucel qui à dolor en lo quap, prin pebre e clavels de girofle, tot per agual pes; e pique-u bé e mescle-u ab mel, e posa-li'n sobre la lengua.

Capítol Lè. Porgua a tot aucel

Quant l'astor o qualsevol aucel volràs porgar, prin caguamuge, v grans, e pare'ls de la escorxe, e done'ls a l'aucel ab cran calenta, e sien los dits grans un poc picats.

Capítol Liè. Aucel qui sia acolerat

Quant l'astor o qualsevol aucel qui sia acolerat,³⁷⁴ prin aygua-ros e gite-li'n per les nefes; e prin un poc de mel, e mescle-la ab l'aygua, e estufa-li'n³⁷⁵ en la cara, o ab bon vin blanc; e perdrà la calor.

Capítol Liiè. Aucel qui à guarniols en la boca

Quant l'astor o qualsevol aucel qui à guarniols en la boca, prin una agula d'argent e punx-los gualart ab la punta de la agulla, de guisa que li n'hisque sanc de cade un dels guarniols o grans que tindrà en la boca. E, après, prin un poc de vidre e pique'l bé; e, après, sern-lo ab un sedàs, de guissa que sia axí com a farina. E e, despuys, posa-li'n ab los dits gualart de la pólvora en cada un dels guarniols o grans, e asò fes per tres o iiii dies entrò que tu conixeràs que sia guorit. Emperò, [147v] com tu li metràs la pólvora, mit-li un bastonet en la boca, de guisa que la boca tingua bedade una bona estona per tal que la pólvora pusque hobar. E lo bastó sia aytal que no sia agut que, si era agut, consumir-li à la boca.

372 *lebre*] <cu>*lebre* JQ.

373 *a*] *a beure* ms.

374 *acolerat*] *acalorat* JQ.

375 *estufar*, 'esquitxar, llançar un líquid a gotes amb força'.

Así³⁷⁶ comense les medesines dels esperver

Capítol LIIIè. Esperver enreumesat

Quant l'esperver és enreumesat o encadernat, bo és que om li do cran sadolament; e que sia fresque dels³⁷⁷ ranyons, enaxí que, en dos o en tres trosos, pos om sengles grans de pebre.

Capítol LIIIè. Altre manera per esperver enreumesat

Quant l'esperver és enreumesat o encadernat, prin tecartich³⁷⁸ blanch e mit-li'n per la naril o nefa, e lexar-l'as astar per tot un dia en loc escur.

Capítol LVè. Altre manera per esperver enreumesat

Quant l'esperver és enreumesat o encadernat, prin suc de ruda e mit-li'n en les narils o nefes, e per tot aquel dia no li dons res a menjar.

Capítol LVIIè. Aucel qui à gelosia

Prin ruda e³⁷⁹ torra-la bé, e, puys, pica-la bé e cou-la bé en aygua. E, com le auràs cuyta, prin un drap de li e mit-hi la ruda, e pi-[148r]ca-la altre veguada; e, com serà picada, tors-la sobre la aygua on serà cuyta la dita ruda, e banyats-hi l'aucel, e guardats-vos no li'n caygua en los uls.

Capítol LVIIIè. La conexensa dels falcons

La noblesa dels falcons és coneguda per lo cap redon e, sobiranament del cors plana. Ítem, que age lo bec gros e redó, lo quol lonc e les espatles amples, les penes delguades e soptils. Ítem, que les cuxes sien longues, les cames curtes e grosses, e que aya com és jova les mans blaves e bé escatoses e grans.

E deus-te ben gordar que no tengues nagun aucel a fum de pegua, ne a pudor de privada, ne en loc on amaren li ne càyem, ne en saler on aya vin novel.

376 Así] *Capítol LIIIè. Así ms.*

377 dels] *de <ca o de molté, de> JQ.*

378 tecartich] *o potser tetartich.*

379 e] *e ton ta ms.*

Capítol LVIIIè. A fer mudar au cel

Prin CCC caragols, e mit-los en un sac de li o de cànem, e sien trencades les closques dels dits caragols; e, puys, penja lo dit sac al sol, e aquella aygüe que n recorreà meta-la om en una enpolla, e, com deràs a menjar a l'au cel, ab aquella aygua mulla-li lo past que li daràs. Axí mateix, si vols que isque de muda bel he net, prin VI o VII prunes verdes e creme-les, he, puys, mit-les en la aygua demunt dita, ab lo past da-li'n, perhò, com comensarà de lansar les penes, no metes en la cran de la dita aygua.

Capítol LVIIIè. Per tanir au cel sa

Si falcó o estor o esperver volràs tanir sans [148v] e que pas les viandes, prin a veguades lexiu bé colat, banye'n la cran que li daràs a menjar, e pex-lo axí per dos dies, e, l'autro dia, da-li a menjar cran de boc³⁸⁰ amb mantegua e ab pólvora de màstec. E pex-lo axí per tres dies.

Capítol LXè. Per desinflar mà de falcó o de estor o de esperver e estrenyer

Prin mige unça de àloe e dues dinades de sera nova, e ab blanc d'ou ensemps lo àloe e lo blanc d'ou e un poc d'ensens; e lo ensens fa a molra en una pedra plana. E, tot asò molt, bul hom la sera, e mit-hi om les dites cosses moltes, e fa'n hom enpaste, e pose'n en la mà de l'au cel subtilment cossit, e guorà.

Capítol LXIè. Asperver qui à porets

Prin un trosset de val o de dosos e pele-u bé, he, com l'ages pelat, fer-n'as en la mà que aurà lo poret, un guant gentilment; e pendràs del diacaloy³⁸¹ un poc, e fer-n'has un enpastelet en lo dit guant, tant com tindrà la mà dejús. E, puys, subtilment cossir-lo-li as sobre la mà, dejús los dits,³⁸² e leixar-lo-li as fins sia guorit. E, si és poret, él lo li esclatarà e l senerà, e, si no hera poret e fos infledura, qui per alguns cassos ve, la li desinflerà e le y estrenyerà. E, com l'au cel serà guorit, él matex s'o dirà, so és, que él ne estrenyerà la mà e farà la forsa matexa acostumada; e, lavorens, leva-li'n lo guant.

380 *boc*] *poc* ms. Seguim la correcció de JQ.

381 *diacoloy*] *diacolon* JQ.

382 *dits*] *lits* ms.

Así comensan les madesines dels cans de cassa³⁸³

[150r] Capítol LXII. Qui parla per a gorir los³⁸⁴ **cans de cassa ho de qualsevulla**³⁸⁵ **natura de ronya que agen**

Primerament, tu levaràs los cans ho qua ab lexiu ben fort, e, tantost, de continent tu 'ls unteràs ab lo dit engüent, lo qual és per a hobs de dos cans perquè, segons que seran si u multiplicaràs ho minveràs; ço és, que tu pendràs vi dinés d'argentviu e mige liura de sofre e mige liure de sagí e una liura de such de la laterra,³⁸⁶ dels brots, los quals picaràs, e ab un drap colar-ho has fins n'ages la dita canditat. E, axí matex, picaràs cada cossa per si, mes pendràs ab un gresal tanta canditat con poràs de aquella let que n'hexirà de la dita letrera. E, quant tot asò auràs fet e serà ben picat, sia mesclat e fet engüent. E, lavors, pendràs los cans ho ca e sien [...] ³⁸⁷ fregats a repel, e lexe'ls estar. E quant vendrà VIII o X jorns que agen estat axí untats, tu, lavors, los pendràs e feràs-los ensebonar e fer-los as ben nets ho net.³⁸⁸

383 El foli140 és en blanc.

384 *los*] *lo* ms.

385 *qualsevulla*] *qalsevulla* ms.

386 *laterra*] *latrera* JQ.

387 [...] [*untats e ben*] JQ.

388 El foli 150v és en blanc.